

MAGNI AURELII
CASSIODORI
SENATORIS
VITA.

PARS PRIMA,

PRÆFATIO. — Ea sunt Magni Aurelii Cassiodori Senatoris merita, æe laudes quibus illum scriptores passim exornant, ut ad historiam tanti viri mandandam litteris facile quidem animum cujuslibet induxissent, nisi a tali consilio rei bene gerendæ difficultas plerosque deterruisset. Etenim pauci aliquot in exaranda Senatoris spectatissimi vita stylum exercere : eminentissimus vero card. Baronius, Antonius Yezepius, et Cuspinianus, quos prolixius cæteris scripsisse de illo novimus, compendioso tamen, ut ita dicam, tractu tam ingens et arduum iter videntur confecisse. At ego, qui omnia Cassiodori nostri opera prelo subicienda nova editione suscipio, operæ pretium fore sum arbitratus, si paulo diligentius in ejus vitæ actus frontu hujus libri præligendos inquirerem. Quapropter labori audacius commisisse me si videbor, dabit veniam lectoris benignitas, apud quem profiteor adduxisse me nihil in hanc vitæ lucubrationem quod ex celeberrimi scriptoris nostri libris non hauserim, aut ejus non sit auctoritate firmatum.

§ I. *De Cassiodori nominibus.* Cassiodori nomen ad plures etsi pertineret, proprium tamen fuisse familiæ illius cujus historiam in lucem hic edimus, manifeste colligitur ex Theodorico rege: *Quod vocabulum, inquit, etsi per alios videatur currere, proprium tamen constat esse familiæ* (Var. lib. 1, epistola 4).

Utrum autem vir præstantissimus Senatoris cognomine uti proprio sit appellatus adeo non constat, ut quibusdam visum fuerit additum illi per *ἀνωμαλίαν*; alii et quidem melius inditum illi censuerunt quo secerneretur a cæteris quos Cassiodoros appellatos fuisse legimus. Quas enim prætorii præfecturam gens scripsit litteras, Senatoris unico nomine subscribare solitus est; imo consulatum suum hac eaque sola appellatione voluit designari : cujus etiam vocabuli præclaro titulo utuntur jurisperiti, dum suis scriptis, aut pronuntiatis hujus clarissimi viri accersunt auctoritatem.

Nullus est fere auctor, nullus manuscriptus codex, qui Magni prænomine Cassiodorum non insigniant; quanquam non inficior Senatorem nostrum tum Gesnero in Bibliotheca sua, tum recentioribus quibusdam non Magnum quidem, sed Marcum vocitari; licet nulla prorsus exstet apud eos appellationis hujus novæ ratio. Forsitan Cassiodoro Marci prænomen, non secus ac Ciceroni tribuendum ideo censuerint, quod sicut hujus, sic et illius nomini M præmitteretur. Utat sit, non dubitanter ego pronuntiaverim innumeris pene melioris notæ scriptores honorifico Magni Cassiodorum exornasse titulo, ut amplis ejus opibus, amplo generi, amplis dignitatibus, pietati, doctrinæ, ipsius quoque nominis amplitudo responderet.

§ II. *De Cassiodori familia.* Extra dubium est quin

iis ornamentis decorata fuerit Cassiodori familia quibus clarissima generis nobilitas commendatur; atque id sane ex optimis arguitur gloriæ titulis quos illi Theodoricus rex tribuit; nam, sive antiquitatem spectes : *antiqua proles*, inquit (Var. lib. 1, ep. 4); sive quam sibi pepererat nominis famam atque existimationem attendas : *laudata prosapies*; sive præcelsos, ad quos evecta est, honores contempleris : *cum togatis clari*; sive fortitudinem animi atque virtutem suspicias : *inter viros fortes eximii*; sive denique eximias corporis dotes admireris : *quando et valetudine membrorum, et corporis proceritate floruerunt.* His adde quod spectatissima hæc familia nominis splendorem in utrumque orbem intulerit : *Genus*, verba sunt ejusdem Theodorici (Ibidem), *in utroque orbe præclarum.* Et quos ex hac gente senatores ad sui ornamentum in curiam admisit Roma tum antiqua, tum nova, ii sane omnibus officiorum generibus utramque sibi devinxere : *Quod, genus, gemino senatui decenter aptatum, ait iterum Theodoricus* (Ibidem), *tanquam duobus luminibus oculatum purissima claritate radiavit.* Familia denique nulla tantum gloriæ in Oriente simul et Occidente consecuta est, quantum gens hæc nobilissima : *Quæ enim se aliquarum nobilitas ultra distendit quam hæc, quæ in utroque orbe clara esse promeruit* (Ibidem)? His denique accessere proventus amplissimi non propria modo dignitati provehendæ, sed etiam cogendis exercitibus pares simul et alendis.

§ III. *Cassiodori avus et pater.* Atque ut propius ad ipsos Cassiodori parentes accedamus, Theodoricum adire placet (Var. lib. 1, ep. 4), a quo rem totam mutuabimur. Et primum quidem *Illustratus honore cinctus est avus ejus. Hic a Vandolorum incursione Siciliam, Brutiosque armorum defensione liberavit; debuitque virtutibus ejus Respublica, quod illas provincias tam vicinas Gensericus non invasit, quem postea truculentum Roma sustinuit; ideoque in egregiæ virtutis præmium concessit, ut merito primum in illis provinciis haberet, quas a tam sævo et repentino hoste defenderat.*

Nec minore sibi laudem præclare gestis peperit sub Valentiniano imperatore Cassiodori pater; sic enim Theodoricus (Ibidem) : *Cand dati pater* (id est Cassiodori) *sub Valentiniano principe gessit tribuni et notarii laudabiliter dignitatem, honor qui tunc dabatur egregiis.* Ea necessitudo eum junxit Aetio qua solent sociari quos et amor in patriam singularis, et sua supra vulgares animas virtus evehit : *Ut se pares animi solent semper eligere, patricio Aetio pro juvanda republica magna fuit charitate sociatus.* Ea fuit illius in rebus tum forensibus, tum bellicis fortitudo, ea prudentia, ut imperator eum tunc propter sapientiam sui, et gloriosos in republica labores in omni consilii parte sequeretur. Quinetiam tantam apud Valentinianum virtutis et sapientiam opinionem sustinebat,

ut cum inter legatos ad Attilam Romæ imminentem missos præcipuum elegerit. Quis autem fuerit tam periculosæ in afflictissimis ac fere perditis rebus ad ferocissimam victorem legationis exitus, a Theodorico ipso accipe (*Ibidem*). « Ad Attilam, inquit, potentem armorum legationis est officio non irritè destinatus; vidit intrepidus, quem timebat imperium: facies illas terribiles et minaces fretus veritate desepxit; nec dubitavit ejus altercationibus obviare, qui furore nobiscum quo raptatus, mundi dominatum videbatur expetere. Invenit regem superbum, sed reliquit placatum; et calumnias ejus allegationes tanta veritate destruxit, ut voluisset gratiam quærere, cui expediebat pacem cum regno ditissimo non habere. Erigebat constantia sua partes timentes, nec imbelles sunt crediti, qui legatis talibus videbantur armari. Pacem retulit desperatam; cujus legatio quid profecerit datur intelligi, quæ tantum est gratanter excepta quantum et videbatur optata. »

Neque hic dissimulandum quanta fuerit Cassiodori paternis in laudibus moderatio, cum sancti Leonis papæ opera pacem ab Attila impetratam in Chronico testetur. *Cum quo, inquit, a Valentiniano imperatore papa Leo directus pacem fecit.* Tamen ex Theodorici verbis satis intelligitur, quod in bujus legationis obeundo munere multam navaverit operam Cassiodori pater: quem sane non minori laude dignum ego dixerim, quod remunerationis loco ab aula ad Brutios, ab improbo labore ad honestum otium, ad silentium a strepitu secessum ab imperatore postulaverit. Incredibilem sane dolorem Valentiniano attulit inexpectata petitio: viri tamen de se ac de republica perbelle meriti precibus non flecti non potuit. *Sed ille (verba sunt Theodorici) potius nativa moderatione dilissimus, dignitatem suscipiens otiosam, in remunerationis locum expetiit amænissima Brutiorum. Negare illi non potuit optatam quietem, qui eum reddiderat ab immani hoste securum: tristis ab obsequio suo reliquit, quem sibi necessarium fuisse cognovit (Ibid.).*

§ IV. *Proba, Galla et Symmachus affines Cassiodori, et Heliodorus ejus consanguineus.* Probam nobilissimam virginem, Romæ quondam ornamentum, sanguine sibi propinquam fuisse gloriatur Cassiodorus; nam in lib. de Divinis Litteris (*cap. 23*) parentem suam Probam appellat. Gallæ soror illa fuit, ideo et Symmachi filia: unde Patricio illi celeberrimo affinitate conjunctum Cassiodorum facile intelligas.

Longum esset genus omne recensere: satis itaque fuerit, si Heliodorum Probæ adjiciamus, qui sicut affines ejus non pauci antiquæ Romæ senatum virtutibus illustrarunt, sic novæ Romæ rempublicam recte factorum meritis exornavit. *Heliodorus, ut Theodorici verbis utar (Var. lib. 1, ep. 4), qui in illa, scilicet Orientis, republica nobis videntibus præfecturam bis novenis annis gessit eximie, eorum consanguinitati probatur adjungi.* Hic summus vir generis claritate nulli secundus, postquam amplissima Reipublicæ munia feliciter obisset, privatus vitam egit reliquam; atque in dispari conditione omnium in se animos auioremque pariter convertit. *Vixit et in provincia honore iudicis et securitate privati; cunctis vel nobilitate potior, omnium ad se animos attruhebat, ut qui libertatis jure non poterant subdi, viderentur magis continuis beneficiis suaviter obligari (Ibidem).* Verum ut hominis excellentissimi felicitati nulla deessent ornamenta, opibus erat copiosissimis cumulatus, quibus ad munificentiam utebatur, non abutebatur ad iniquam dominationem: *Tanta quietiam patrimonii sui ubertate gloriatus est, ut inter reliqua bona equinis gregibus principes vinceret, et donando sæpius, invidiam nominis non haberet (Ibidem).*

§ V. *Scyllacium patria Cassiodori.* His exortus est clarissimis parentibus Cassiodorus Scyllacii, quæ urbs Brutiorum tum erat primaria; quamvis contra sentiat scriptor non ignobilis, haud satis animo reputans diversas a Romanis, diversis temporibus provinciarum

Italiae factas divisiones. Nec forsitan ipsius Cassiodori verba perpendebat, ubi tam eleganti calamo patriæ situm amœnissimum pingit, ut ejus hic verba si subjecero (*Epist. 15, lib. xii*), pergratum lectori fore confidam. « Scyllacium prima urbium Brutiorum, patriotica nos probatur affectione contingere: civitas supra sinum Adriaticum constituta in modum Botrionis pendet in collibus; non quod difficili ascensione turgescat, sed ut voluptuose campos virentes, et cærule maris terga respiciat. Hæc nascentem solem ab ipsis cunabulis intuetur, ubi ventura dies non præmittit auroram; sed mox ut oriri cœperit, lampadem suam vibrans fulgor ostendit. Gaudentem respicit Phœbum, propria illic luminis claritate resplendet, ut ipsa magis solis putetur esse patria, Rhod opinionione superata. Fruitur luce perspicua; aeris quoque temperie donata, apricas hietes, refrigeratas sentit æstates; et sine aliquo mœrore transigitur, ubi infesta tempora non timentur, etc. »

§ VI. *Ravennam non esse patriam Cassiodori.* Verbis tam exquisitis, quibus sitas opportunitatem, et alia Scyllacii commoda belle admodum commendat, prorsus nihil addendum superasset, nisi tenerentur aliena opinione scriptores aliquot, qui Cassiodorum, quasi Ravenna oriundum, Ravennatem appellant. Sed ab ea facile deducuntur, si modo eum alibi etiam non semel in scriptis (*Var. lib. 1, ep. 3; lib. xii, ep. 5 et 12*) Brutios et Lucaniam, ut natale solum patriamque suam celebrasse animadverterint.

§ VII. *An Cassiodorus anno 479 vel 480 natus.* Optandum sane foret, ut quam accuratam Cassiodorus urbis suæ describende rationem habuit, eandem temporis quo natus est, designandi adhibuisset. Nodli profecto difficultatum solverentur, quibus implicantur scriptores pene omnes qui de eo memoriæ prodiderunt; quorum nonnulli, ut Augustinus Florentinus, et R. P. Angelus a Nuce in suo Chronico Cassinensi, ortum ejus ad annum Christi 480 referunt: *Moritur, inquit, anno 575, ætat. suæ 95; et Bucelinus: Sancto sine quievit sub an. Christi 575, ætat. 95.* Quibusdam, ut Sixto Senensi in Bibliotheca (in qua ex ejus obitus tempore nativitas arguitur), placet ortum sumpsisse an. 479. *Moritur, inquit, an. 97 ætat. suæ, an. Christi 576.* Barius vero, vel cardinalis Sirlæus in Brutiorum Historia: *Obiit annum agens 96, a Christo nato 575.* His, licet eruditiorum, consentire non possum opinionibus, quas cum Cassiodori epistolis pugnare sentio. Ibi enim laudatur a Theodorico, quod in ipso regni sui exordio, anno videlicet 493, illum habuerit sibi devotissimum, et Siculos quietis et jugi tunc temporis impatientes, suas ad partes victricis Cassiodori persuasione transire compulerit. « In ipso quippe, inquit (*Var. lib. 1, ep. 3*), imperii nostri devotus exordio, cum adhuc fluctuantibus rebus provinciarum corda vagarentur, et negligi novum dominium novitas ipsa pateretur, Siculorum suspicantium mentes ab obstinatione præcipiti deviasti culpam removens illis, nobis necessitatem subtrahens ultionis. Egit salubris persuasio, quod vehemens poterat emendare districtio. Lucratus es damna provinciae, quæ meruit sub devotione nescire: ubi sub procinctu Martio civilia jura custodiens, publica privataque commoda inavarus arbiter æstimabas; et proprio censu neglecto, sine invidia lucri morum divitiis retulisti: excludens, vel querelis auditum, vel derogationibus locum; et unde vix solet reportari patientiæ silentium; voces tibi militaverunt laudantium. » At 13 aut 14 annorum adolescentem tot præclare factis potuisse probare virtutem quis credat? Quæ tamen laus Cassiodoro tribuenda foret, si jam citatæ starent opiniones. Adde quod eodem anno, videlicet 493, Theodorico erat a secretis, cujus nomine, ut adnotat Baronius (*Ad an. 493*), litteras quibus pacem efflagitabat, ad Anastasium imperatorem scripsit (*Var. lib. 1, ep. 1*). An igitur vix primos adolescentiæ annos assecutus Cassiodorum reputabimus, cum ad id muneris est a Theodorico provectus? Denique ex *ep. 4 lib. 1 Var.* intelligimus sub

Odoacre Theodorici antecessore, hoc est ante an. 493, gloriæ non parum sibi comparasse Cassiodorum, quem constat comitivæ privatarum, et sacrarum largitionum id temporis gessisse dignitates. At his 13 annorum adolescentem impari esse nemo est qui eat inficias; cujus tum ætatis erat Cassiodorus, si supra memoratis auctoribus assentiamur. Quid quod Baronius ad an. Christi 493 iis senatoribus eum annumerat, quorum consilio et opera in rebus politicis moderandis initio regni Theodoricus utebatur? Idcirco adolescentiæ annos tunc excessisse Cassiodorum fateamur necesse est.

§ VIII. Quo anno Cassiodorus natus. Quod vero spectat ad annum quo natus est, certi nihil astruxere reliqui auctores qui de eo scripserunt. Trithemius quidem, *Claruit, inquit, annos habens plusquam 95, anno Domini 575.* Verum quid constans aut stabile colligas ex hac particula plusquam? Baronius et quidam alii rem taciti prætermiserunt, quod nihil de ea definiri posse judicarent. Hactenus adductæ contra primam opinionem rationes, nec non et ea quæ dicuntur in serie hujus historiæ videntur efficere vigesimum tertium circiter aut vigesimum quartum ætatis annum attingisse Cassiodorum initio regnantis Theodorici, anno videlicet 493. Cum eum præsertim res magnas in primo ætatis flore sub Odoacre patrasse constituerit, testeturque Theodoricus illum adhuc juvenem in aulam suam, extincto Odoacre statim ingressum, imposita dignitatum onera laudabiliter administrasse. Unde liceat inferre Cassiodorum natum esse Scyllacii anno Domini 469 aut 470.

§ IX. Cassiodori educatio, ac dignitates quas prius gessit sub Odoacre. In ejus tractabilis pueritiæ institutione cura omnis exhibita, quæ decet egregiæ nobilitatis adolescentes. Ad militarem disciplinam, qua grandior ætas rite informata est, accedere ornamenta litterarum; quæ incultam illius turbatissimi temporis, et alienæ dominationis barbariem etsi redolerent, in illis tamen progressum eum fecit, qui spem omnem præriperet. Nec multo post tam præclara ingenii et eruditionis dedit argumenta, ut nobilem adolescentem intra juventutis annos tantum facultatis et prudentiæ adeptum cum cerneret Odoacer Erulorum rex, totius Italiæ dominatum gerens, iis affecerit honoribus qui præcipui tum habebantur in imperio. Ac primo quidem *comitivæ privatarum* (*Var. lib. 1, ep. 4*) ornavit dignitate, qua veluti parenti publico ac legitimo præsulii decreta erat custodia: ne quis se proximorum commixtione pollueret, ne quis sepulcrorum jura violaret; atque ut caduca bona et repositivæ pecuniæ regalibus ærariis applicarentur (*Var. lib. vi, form. 8*). Magnum certe onus ex ephebis vix excedenti Cassiodoro imponebatur. Imprudentiæ tamen non erat culpandus Odoacer, qui rerum maximi momenti judicem creabat eum quem ætas ab hujusmodi tractandis negotiis removeere videbatur. Ipsi enim timendum nusquam fuit, ne in ferendis sententiis animi levitate peccaret præses adolescentior, cum juvenilibus annis senilis jam maturitas præponderasset. Et re quidem ipsa tam rite perfunctum fuisse tanto munere Cassiodorum ait Theodoricus, ut singulis probaretur sagax Odoacris prudentia, qua ferendo illi oneri parem judicaverat eum, qui quidem in vitia juventutis, tam alto-positus gradu, non modo non corrui præcipiti lapsu, sed etiam earum quæ vel ipsi senibus invidiam facerent, virtutum splendore claruit. « Primus enim, ut scitis (ita Theodoricus [*Lib. 1, ep. 4*]) administrationis introitus comitivæ privatarum mole fundatus est: ubi non tirociniorum infirmitate litubans, novitatis vitio, vel innocenter erravit; sed abstinentiæ firmato vestigio, imitando vixit exemplo. » Quid modo necesse est, novis rationibus fatigemus lectoris ingenium, quibus planum fiat quam eximie Cassiodori adolescentiam virtutes nobilitaverint? Probationum omnium instar erit citatum principis fide dignissimi testimonium, quo non claritatem generis, non luxuriantis ætatis turbulentam animam, non inorum corruptelam patriorum,

A non perturbationem rerum ad proclivem vitiorum viam eum rapuisse meridiaua luce clarius innouit.

Sapiens admodum dignitatis prioris administratio gradum ad majores juveni nostro fecit. Itaque comitem sacrarum largitionum instituit eum Odoacer (*Var. lib. 1, ep. 4*): quo munere donis regis largiendis, monetæ cudendæ, omni negotiatorum commercio promovendo, officiis ac dignitatibus confirmandis, et cæc., præficietur (*Lib. vi, form. 7*). Ut dignitatum, ita virtutum splendore et merito crevit Senator; eaque fuit ejus in hoc gerendo munere æquitas animi, ea moderatio, ut suæ laudis præconem habuerit ipsum Theodoricum, cujus hæc præclara verba sunt (*Ibidem*): *Qui mox deinde sacrarum largitionum munere suscepto, crevit tantum conversationis laude, quantum profecerat dignitate. Quid provinciis redditam disciplinam? Quid diverso hominum generi momenta justitiæ infusa referamus? Vixit enim tanta continentia, ut æquitatem et instrueret monitis, et doceret exemplis.*

B § X. Quid egerit Cassiodorus post superatum a Theodorico Odoacrem. Nec tamen hic stetit laudabilis adolescentiæ virtus, publicis muneribus jam consecrata. Sub finem enim regnantis Odoacris eam prudentiæ laudem in rebus agendis est consecuta, ut politicorum sapientissimis æternum admirandæ juxta et prædicandæ sapientiæ causam sufficit æquissimam. Anno quippe Domini 490 ingressus in Italiam Theodoricus movit contra Odoacrem eo successu, ut victum profligatuniquè adegerit in urbem Ravennam ad perfugium secedere. Castris ad urbem locatis, post tertium obsessionis annum pactis conditionibus supplicem suscepit regem; et ei quam sibi parari ab illo suspicabatur necem intulit.

Quid consilii tum cepisse Cassiodorum putas in tam dissimili utriusque principis fortuna? Cum, inquam, cerneret imperio potiri Theodoricum quo Odoacrem spoliaverat, in hac fluctuanti rerum sorte, quas in partes se converteret anceps Cassiodorus, in Brutiorum tandem se plagas recipit. Ibi divino accidisse consilio cum intellexisset, ut principatus Italiæ cederet Theodorico, privati commodi posthabita ratione, rebellantes Sicularum animos coercuit, atque tum eloquentiæ, tum armorum viribus novi regie parere coegit imperio; sicque se in aulam ipsius insinuavit, oblata provincia, quæ sine bellorum incommodis, aut ullo sumptu ditioni principis accessit. « In ipso quippe imperii nostri devotus exordio, inquit Theodoricus (*Var. lib. 1, ep. 3*), cum adhuc fluctuantibus rebus provinciarum corda vagarentur, et negligi novum dominum novitas ipsa pateretur, Sicularum suspicantium mentes ab obstinatione præcipiti devisti, » etc.

§ XI. Fit Theodorico ab epistolis Cassiodorus. Expletis honorifice partibus quæ ipsi ab Odoacre rege creditæ fuerant, cum strenue quoque se probasset Theodorico, ab illius gratia ad hujus amicitiam, ab illius palatio ad hujus aulam voto processit obsequio. *His itaque, pergit Theodoricus (Lib. 1, ep. 4), sub præcedenti rege gymnasiis exercitatus, emeritis laudibus ad palatia nostra pervenit.* Excepit eum rex cum eo honore qui splendori generis et raræ virtuti debebatur, admiratusque in juvene cum ingenii dotibus tot adjuncta decora virtutum, ab epistolis illum esse sibi voluit. Hujus quidem muneris prima rudimenta posuit senator facundissimus, in litteris illis elegantissimis quas ad Anastasium imperatorem direxit rex, ut pacem quam petebat ab eo facilius impetraret; cujus tum amicitiam stabiliendo regno suo opportunissimam judicabat.

§ XII. Principum Arianorum gratia religionem Cassiodori non labefactant. Verum quod principum Arianorum gratiam amoreque sit promeritis Cassiodorus, nemini veniat in suspicionem fides ejus atque religio, quam ab omni erroris fuce liberam, solida testatur pietas, exhibita Ecclesiæ præclara officia significant, addictissimum semper erga summos pontifices et episcopos commendat obsequium; quam

denique scripta ejus omnia, quibus et Arianos et alios quoscumque funditus destruit hæreticos, firmissime astruunt. Deinde illud de Odoacre memoriæ proditum est (*Baron. an. 476*), *Nullum factum ab eo negotium rebus sacris, quantumlibet Arianus esset. Ennodius vero diaconus: Multa petentibus episcopis orthodoxis eundem principem indulgisse commemorat. Referunt etiam nonnulli (Bar. an. 495) Theodoricum Romanæ Ecclesiæ auctoritatem reverentem esse, qui nulli fuit illius sedis episcopo impedimento quin plenissima auctoritate cuncta quæ essent jurium sedis apostolica exerceret. Quinetiam regni principia non solum orthodoxorum vexatione non sædavit, sed etiam omnibus eos persecutus est officii; eoque ut iratum eum experiretur quisquis regii favoris ambitu ad partes transiret Arianas; cujus rei exemplum, Zonara et Cedreno referentibus, habemus luculentissimum. Aulicus quidam Theodorico gratissimus a recta fide ad Arianam sectam defecerat, quo altius in regis animum illaberetur. Factum Theodoricum ubi rescivit, jussit eum capite truncari, hæc præclara verba adjiciens: *Si Deo fidem sinceram non servasti, quomodo mihi, qui homo sum, conscientiam sanam præstabis?* Nemo itaque culpæ tribuendum ducat, quod regibus et quidem Arianis acceptissimus fuerit Cassiodorus, cum ad procurandum Ecclesiæ bonum auctoritate et gratia qua pollebat apud illos, religiose non minus quam prudenter uteretur.*

§ XIII. *Præficiunt Brutii et Lucanis.* Porro Theodoricus sive non immemor officii maximi, quod strenue præstiterat regiæ majestati Cassiodorus, cum scilicet ejus opera Sicilia Gothorum adjuncta est imperio; sive ut Brutiorum et Lucanorum ancipites animos arctius sibi devinciret; destitit se aliquandiu tanti viri solatio et præsentia sibi admodum necessariis passus est, ut illi eas provincias administrandas committeret. Quod ipse de Cassiodoro disserens, luculenter docet Theodoricus (*Var. lib. 1, ep. 3*). « Sed non eo præconiorum fine contenti, Brutiorum et Lucaniæ tibi dedimus mores regendos: ne bonum quod peregrina provincia meruisset, genitalis soli fortuna nesciret. » Per annum præfecturæ spatium Scyllacii vivaria et stagnantes lacus exquisito artis labore excavatis montis visceribus effudit. Quod opus egregium velut sub aspectum ponit ea in epistola quam in prætoriana sede collocatus ad Maximum Lucaniæ et Brutiorum cancellarium scripsit. « Fecimus, inquit (*Ep. 15, lib. XII*), claustra Neptunia. Ad pedem siquidem Moscii montis, saxorum visceribus excavatis, fluenta Nerei gurgitis decenter immisimus, ubi agmen piscium sub libera captivitate ludentium, et delectatione reficit animos, et admiratione mulcet obtutus. » Id loci monasterio postmodum ædificando videbatur jam destinare, quasi secessum ad celestia contemplanda tum meditaretur, cum latissimus ipsi ad amplissimos honores pateret aditus.

Quantum vero boni illi regionibus sua contulerit auctoritas atque præsentia, non ambizioso quidem fastu, sed simplici verborum ductu testatur ipse (*Lib. II, ep. 39*): *Senserunt me judicem suum, et quibus privatus ab avis atavique profui, vivacius nisus sum meis fascibus adjuvare.* Pauca profecto, et exigua hæc esse videbuntur, si cum majoribus, quæ pro tuenda justitia et prudenter suscepti, et strenue perfecit in præfectura, componantur. Quid porro? Non elatus ambitione, non amore victus, vel odio in ferenda sententia deflexit unquam ab æquitate. Verum enimvero integritatem animi non patriæ charitas, non jura propinquitatis, aut alia quævis humanæ rationis persuasio violavit. Denique tam probum se præstitit judicem, ut a Theodorico eximias hæc laudes sit consecutus: *At tu consuetudinem devotionis impendens, eo nos obligasti munere, quo tibi putamus omnia reddidisse: inde amplificando debitum, unde credi poterat absolutum. Egisti te per cuncta judicem totius erroris expertem, nec invidiam quemquam deprensens, nec gratia blandiente sublimas. Quod cum ubique sit arduum, tamen fit in patria gloriosum: ubi ne-*

cesse est aut gratiam parentela proceper, aut odium longa contentione exasperent (Lib. 1, ep. 3).

§ XIV. *Quid revocatus Cassiodorus apud Theodoricum egerit.* Expleto annuo magistratu, Cassiodorum apud se revocat Theodoricus, ut si quæ litteræ ad reges et principes, aut primarios regni administratos essent scribende; si panegyrico sermone excipiendi reges aut reginæ in curiam ad principem adeuntes; denique in gravissimis quibuslibet negotiis ejus opera, consilio et eloquentia uteretur; ut etiam amicos cum eo non minus utili quam grato colloquio miscere interlum sermones posset. Quam regis familiaritatem commendans Athalaricus: *Egisti, inquit (Lib. IX, ep. 24), rerum Domino judicem familiarum, et internum procerem.* Quis credat Theodoricum armorum gloria quam litterarum studio clariorem, rebus nuper adepti regni componendis impeditum, erudita Cassiodori facundia tam mirabiliter affectum fuisse, ut si quid otii publicis curis posset interciperi, quærendis ab eo sapientum politicorumque sententiis totum impenderet; amaretque ab eo sciscitari occulta naturæ miracula, philosophicæ arcana, siderum cursus, maris abyssos, meatus alveosque fontium? Fidem tamen si quis mihi derogandum putet, testem locupletissimum Athalaricum audiat in hæc verba disserentem (*Lib. IX, ep. 24*): *Cum esset publica cura vacuatus Theodoricus, sententias prædentium a tuis, scilicet Cassiodori, fabulis exigebat, ut factis propriis se æquaret antiquis, stellarum cursus, maris sinus, fontium miracula rimator acutissimus inquirebat; ut rerum naturis diligentius perscrutatis, quidam purpuratus videretur esse philosophus.* His forsitan Athalarici verbis scriptores nonnulli, inter quos Cuspinianus, adducti sunt ut assererent Cassiodoro magistro litteris stuluisse Theodoricum, nulla tamen assertionis allata probatione. Illud ergo prædens lector expendat, utrum Theodoricus rex atatem pene omnem in re militari, neglecta scientiarum cura, cum posuisset, Cassiodorum discipulus audierit. Id quidem vel illum hominem sibi facile persuadere posse vix crediderim.

§ XV. *Quo ordine Cassiodorus dignitates administraverit.* Etsi magnis rebus tam ingentem, tam serium animum affererat, ut majoribus intentus esse non posse videretur, tamen capacissimæ mentis præstantiam toties regi consultissimo asseruerat, ut eum altiora moliri posse non iniquus æstimator Theodoricus putaverit. Quare ex præfectura Brutiorum et Lucaniæ redeuntem ad amplissimos honores gradatim promovit; quibus temporis rationem seriemque annorum quibus dignitates gessit, vix ipsum quoque honorum ordinem rite quis possit explicare. Si quid nihilominus certi investigari queat, ab ejus scriptis totum repetemus.

§ XVI. *Cassiodorus fit quæstor.* Post Lucaniæ Brutiorumque præfecturam, quæstor factus est; hinc est quod pro hujusmodi suscepta dignitate laudatur ad Athalarico (*Var. lib. IX, ep. 24*): *Denique ex te probare possumus eximium principis institutum, quem primævum recipiens ad quæstoris officium, mox reperit conscientia præditum, et legum eruditione maturum.* Et post pauca: *Quoties ille te grandævris proceribus imputavit, dum non sufficerent ad primordia tua, quæ tanta longævitas ætatis instruxerat?* Cassiodorus ipse in priori præfatione Variarum, inter primaria quæ ante magisterii prætorianæque sedis præfecturam suscepit munera, quæstoris reponit officium: cujus præcipuæ partes erant, ut *regiæ linguæ vox esset (Lib. VI, form. 5).* Ad hunc honorem provehebatur nemo quem sua eruditio et negotiorum capax animus non commendarent, ut recte docet Theodoricus (*Lib. V, ep. 4*): « Omnes quos ad quæsturæ culmen evehimus, doctissimos æstimamus, quales legum interpretes, et consilii nostri decet esse participes: dignitas, quæ nec divitiis, nec solis natalibus invenitur; sed tantum eam doctrina cum conjuncta potest impetrare prudentia, etc. »

Illis animi dotibus, et virtutum ornamentis instr-

ctissimum Cassiodorum huic admovit officio; cuius onus pro dignitate cum sustineret, regis prudentiam in honoribus impertiendis singularem unusquisque laudavit. Quo propius ad regiam majestatem, suæ illum dignitatis sustollente gradu, Senator accedebat, eo magis crescebat singularis in eum principis amor, quem ipsi acceptissimum reddebat animus a vitii alienus. Hinc Athalaricus (*Var. lib. ix, ep. 24*): *Videbaris, inquit, æquissimo principi glorioso dilectione sociatus, quia eras a vitii probabili sequestratione divisus*. Itaque in quæstore suo rex mirabatur vacuum omni cupiditate mentis integritatem, et sermonum ejus lepores amœnissimos avidus excipiebat: *Te in dictationibus amœnum, prosequitur Athalaricus, te ad justitiam rigidum, te habuit a cupiditatibus alienum*. Litigantium actiones querelasque illius judicio permisit dirimendas. « Interpellantium te ponderibus sapientissimus arbiter onerabat; tantumque de animi tui cognita disceptatione præsumpsit, ut in beneficii locum, tum præstaret æstantibus sine aliqua cunctatione iudicium (*Ibidem*). » Sordidum venalis animi quæstum exosus Senator, parandi opes officiorum taxatione viam iniquam nusquam tentavit, virtutis honestatem perituris bonis longe anteponebat: « Beneficia ipsius, scilicet Theodorici, nulla abominabili taxatione vendebas, ut honor tibi ad opinionis divitiis proliceret, dum minime pretio subjaceret. Erat plane, quod in te prædicaret eximium animum ad promerenda beneficia patulum, et contra vitia cupiditatis obstructum (*Ibidem*). » Hæc sane æquo animo qui perpendet, haud dubium quin eam ipsi laudis commendationem asserat, quam in obeundo quæstoris apud regem et subditos est promeritus.

§ XVII. *Magisterii dignitatem obiit Cassiodorus*. Huc pertinet quod, velut in grati animi testificationem, quæstorem integritate notissimum honore magisterii affecti Theodoricus, testante Athalarico (*Lib. ix, ep. 24*). *Veniamus ad magisteriam dignitatem, quam non pecuniæ largitate, sed morum nosceris suffragio consecutus*. Ad eum qui hujus muneris fungebatur officio, palatii disciplina, causarum pondus, aliena iudicia, veredorum cura, etc., pertinebat: per eum senatores regi presentabantur, legatorum adventus prænuntiabatur; denique inter prætorianas cohortes, et urbanæ præfecturæ milites habebat primatum. Porro cum hoc culmen solis virtutum gradibus elatus fuerit Cassiodorus, ea tunc floruit integritate justitiæ, quæ probum et prudentem virum decet. Principis jura subditorumque partes sic defendebat, ut omnes quibuscum res ipsi erat, sibi demereretur. Grande hoc minus operosi negotii, cui vix par esset vir capacissimæ mentis, emincens Senatoris non gravabat ingenium; eum enim in magisteria dignitate constitutum præcipuis etiam quæsturæ officii vacare Theodoricus voluit. *Quo loco positus, inquit Athalaricus (Lib. ix, ep. 24), semper quæstoribus adfuit; et cum rerum tum gravitas, tum amplitudo eloquentiam non vulgarem exigerent, causa credebatur ejus ingenio (Ibidem)*. Nunquid felicem prædicabis eum cujus consilium et industriam adeo sibi necessaria rex iudicabat, ut ab eo exigere teneretur, *quod se noverat minime commisisse (Ibidem)*? Nunquid eam gratiam singularem censebis, quod vacantibus aliis, summam rerum solus attingeret? *Quadam gratia præjudiciali vacabat alios laborare, ut te sententiæ suæ copiosa laude completeret (Ibidem)*. Age vero hanc felicitatem, hunc favorem principis quam funesti casus, quam infesta invidiæ tela exceperissent, nisi præcavisset sapientissimi viri rerum politicarum peritissima sagacitas! Id enim sua prudentia et æquitate est assecutus, ut ne vel levi obtractatorum morsu læderetur; quinimo invitè laudarent adversarii ejus probitatem. « Nescivit de te quisquam submurmurare contraria, cum tamen de principali gratia sustineres invidiam; derogare cupientes vicit integritas actionis; adversarii tui sæpe locuti sunt coacti, quod animus non habebat (*Lib. ix, ep. 24*). » Cæterum quod maximis negotiis majorem semper animum, majus semper

A virtutis meritum habuerit, nemo mirabitur, qui hæc Athalarici verba expenderit (*Ibidem*): *Non enim proprios fines sub te ulla dignitas custodivit, quando conscientia tuæ constat creditum, quod a multis proceribus fuit sincerissime peragendum*.

§ XVIII. *Fit præfectus prætorii Cassiodorus*. Exinde ad prætorii præfecturam, culmen honoris altissimum, evehctus est: in quo constitutum non aura vanitatis afflavit, quæ vel nobiliores animos solet perstringere: *Nullo quippe, ut plerisque moris est, elatus favore fortunæ in colthurnum se magnæ potestatis erexit; majora sibi de se fecit optari, dum intra modestiæ terminos magna cohibuit (Lib. i, ep. 4)*. Hæc æquabilitas atque moderatio quæ indignum se tantis muneribus sentiebat, haud retardabat mentis devotionem in gloria principis, et commodis subditorum procurandis. Qui propensa bonitate in provincialium animos influebat suaviter, militibusque verendum se præstabat: *Fuit itaque, ut scitis, militibus verendus, provincialibus mitis (Lib. i, ep. 4)*. Justitiæ adeo tenax fuit, ut cum quis lite contenderet, arbitrum causæ illum optaret; et quamvis tributa imponendi munus, populis exosum, tractaret, ea singulis tanta æquitate dispensabat, ut nemo gravari se taxatione quereretur, nemo solvere detrectaret. Hanc æquitatem egregie laudat Theodoricus (*Var. lib. ii, ep. 3*): *Cuncta provide gubernatione disponens, ostendisti quam leve sit stipendia sub iudicis integritate dependere; nullus enim gravanter obtulit, quod sub æquitate persolvit*. Qua, quæso, putas solertia præditum eum qui sic novit stipendia juraque principis cum devoto populi obsequio componere, ut neque illius, neque horum odium contraheret; quinimo gratanter facerent subliti, quod juste exigi a principe non ignorarent? *Junxit bene, verba sunt Theodorici (Lib. i, ep. 4), cum universorum gaudiis nostra compendia: æratio munificus, et juste solventibus gratosus*.

Aleo beneficis in omnes fuit Cassiodorus, ut dandi quam accipiendi longe avidior, iudicum damnaret avaritiam qui muneribus clientum dignitatem inquinant: *dandi avidus, accipiendi fastidiosus*. Nunquam vir summus criminum contagione mentem illesam ad virtutis amorem non convertit: *detestator criminis, amator æquitatis*. Quis igitur mirabitur quod recte factorum ejus in obeunda præfectura memoria principis animum mirifice oblectaret? *Oblectat igitur, inquit rex (Lib. i, ep. 3), nos actus præfecturæ recolere*. Et vero quam gratum erat Theodorico mente repetere præclaram subditi sui modestiam, justitiam, illum? *Æquitate cuncta moderatus, gratiam nostram in se non reddidit otiosam*. Sane de præfecto prætorio a se constituto verissime posse prædicare erat illi suavissimum, quod *sensit tunc respublica ex illo cætu Romuleo innocentia virum; qui licet se moderando gloriosum fecerit, hoc tamen majus contulit, quod bonæ actionis exemplum sequentibus dereliquit (Lib. i, ep. 4)*.

§ XIX. *Quid egerit Theodorico Romam petente*. Finem non faciam, si referre sigillatim voluero quam sollicitè provinciis et urbibus præpositus consuleret, tum in jure civium tuendo, tum in componendis plebeiorum hominum dissidiis. At prætermitti se non patitur providentissimi præfecti solers diligentia, qua Urbem ad regium Theodorici ingressum ornari instruique curavit. Ravennæ rex sedem imperii collocaverat, unde Romam, quam sibi vectigalem fecerat, peteret necesse fuit, ut seditiones turbasque comprimeret, quæ per antipapam Laurentium adversus legitimum papam Symmachum commotæ, clerum et senatum agebant in partes, Urbemque lacerabant. Quamvis enim ad canonicam Symmachi electionem regia pariter accessisset auctoritas, ea tamen novarum rerum auctores non cohibuerat. Votis igitur Romanorum orthodoxorum rex cum acquiesceret, Romam venire cogitavit, ut ortam præsens sedaret tempestatem, et optatam Christianæ reipublicæ tranquillitatem restitueret. Ubi primum intellexit præfectus prætorii Cassiodorus regi in animo esse ut Ro-

mam proficisceretur; ad Constantinianum, quem experientissimum virum appellat, et ad Maximianum suum in Urbe vicarium protinus litteras mittit, quibus mandat ut dent operam ne quid desit ad solemnem ingressus regii pompam, vias publicas procurent, si opus erit, instaurari, pontes refici, mensas dignis rege cibis instrui. *In quam rem,* inquit (*Var. lib. XII, ep. 18, 19*), *scribens ad Maximianum, illum sedis nostræ militem nos direxisse cognosce, qui tibi officioque tuo debeat imminere, quatenus nobis omnia parata renuntiet: quia committi non potest casui, quod nostro periculo constat ascribi.*

Nec ego quidem diffitear non liquere, an regnante Theodorico, aut successoribus ejus, qui et ipsi quoque Cassiodoro præfectorio prætorio Romam petiere, scripta fuerit hæc epistola. Hic tamen factum illud præclarum Senatoris memoravimus, eo quod nullibi de Maximiano, nisi in litteris Theodorici nomine missis sermo fiat; ex quibus sane, quo in numero esset apud regem Theodoricum populumque Romanum, quidve sustinere posset, intelligi potest. Quod si cui forsitan adhuc dubia videtur hæc epocha, fateatur certe necesse est nihil Cassiodoro nostro circa principis, quisquis ille tandem fuerit, ingressum in Urbem sollicitius reperiri, ne dicam excogitari potuisse.

Ravenna itaque rex cum proceribus, quos inter Cassiodorus primarius eminebat, Romam progreditur, quo ingenti civium gaudio et plausu receptus, dissidentes Romanorum animos, exitialis clero et senatui schismatis peste rescissa, composuit. Nunc vero apud se quisque reputet, quam juste Cassiodorus, cujus tantum pondus in regis animum fuit, in partem laudis venire debeat, quam assecutus est Theodoricus, cum auctoritate sua pessimam schismatis luem repressit, et sua orthodoxorum bona, juxta canones Romani concilii reddidit; fuit enim in hoc negotio consiliorum factorumque principis adjutor potissimus et particeps Cassiodorus.

§ XX. *Ad patricii dignitatem evehitur.* Vix functus erat prætorii præfectura, cum eum ad patricii dignitatem Theodoricus extulit, quam quidem ut consequeretur, rara illius, tum in regem, tum in rempublicam merita suo quodam jure posebant. *His igitur tot amplissimis laudibus incitati,* ait Theodoricus (*Lib. 1, ep. 3*), *patriciatum tibi apicem justa remuneratione conferimus; ut quod aliis est præmium, tibi sit retributio meritorum.* Petens vero a senatu ut electum regio calculo patricium assensu mutuo confirmaret: *Meministis,* inquit (*Lib. 1, ep. 4*), *et adhuc recentium rerum memoria ministratur, qua moderatione prætoriano culmine locutus insederit.* Quam excelsus apex hujus honoris fuerit, ex form. 2 lib. VI compertum habemus, cum hanc dignitatem, quam constat uno consulatus fastigio fuisse inferiorem, capere reges honorificum ducerent. *Præfectorios, et aliarum dignitatum viros præcedit, verba sunt Theodorici (Lib. VI, form. 2), uni tantum cedens fulgori, quem interdum etiam a nobis constat assumi.* Non annui duratione honoris, sed perpetuo dignitas hæc splendore patricium cingebat: *Ornatus individuus, cingulum fidele, quod nescit ante deserere, quam de mundo contingat homines exire (Ibidem).*

In eximias Cassiodori laudes prorupisse egregiis illius factis cum se provocatum significavisset Theodoricus, eum ut æquitatem virtutemque, quam singularem præbuit in ante concessis muneribus, in patricia dignitate pariter exhibeat, adhortatur. His sane monitis sollicitandus non erat ad virtutis gloriam Cassiodori animus, quam adeo coluit in aula principum, ut proceribus et viris candore morum conspicuis eximium se semper præbuerit integritatis exemplum: qualem commemorat Theodoricus, dum patricii intemeratam fidem commendat (*Lib. 1, ep. 28*): *Magnifici viri Cassiodori Patricii pura nobis fide, et integritate comperti,* etc. Cujus rei tot adhuc argumenta quam certissima in hujus vitæ serie proferemus, ut

A nemini venire possit in dubium laudata viri hujus præstantissimi probitas.

§ XXI. *Quo anno factus consul Cassiodorus.* Quo anno consulatus gesserit, non convenit inter scriptores. Ad annum 513 referunt nonnulli, ut Cuspianus in Commentario in Chronicon Cassiodori; nec enim rationem haberi volo errati quod irrepsit in editionem quæ consulatum ejus in anno 512 collocat; bis siquidem numeratus reperitur annus 451. At verosimilius in anno 514 ponunt aliorum Chronica, ut Marcellini, Onufrii, Bucherii, quibus consentit card. Baronius. Hanc opinionem diversitatem induxit librariorum incuria, qui in transcribendo Cassiodori Chronico Dexeerati et Volusiani consulatum, qui contigit anno 503, prætermisere.

Quod vero in anno 514 sit collocandus Cassiodori consulatus, probari etiam potest observatione a me facta, quæ in citatis auctoribus non occurrit; videlicet quod juxta Cassiodorum ep. 2 lib. II Var., Felix a Theodorico consulatum adeptus sit indictione IV, quæ in annum 511 incidit; atque ipse in Chronico suo consulatus duos inter Felicis et sui ipsius consulatum recenseat: ex qua supputatione fit ut consulatus ejus sit ad annum 514 referendus.

§ XXII. *Sub Cassiodori consulatu antipapæ Laurentii schisma extinguitur.* Nunc illud quid attinet commemorare amplissimi hujus honoris quam præclara fuerint ornamenta, quam alta munera? Ea nosse qui voluerit, discat ex form. 4 lib. VI Var. Sat erit adnotasse quod renascentis schismatis flammam extingui suo sub consulatu ingenti animi gaudio viderit Cassiodorus. Qua occasione olim venerit in Urbem Theodoricus, supra diximus, videlicet ut ortas ex schismate dissensiones compesceret. Post regis discessum, Laurentii factiosæ partes novam, horridi Boreæ alicujus instar, commovere tempestatem, qua ad obitum usque Symmachi, qui hoc anno contigit, miserum in modum perturbata est Ecclesiæ tranquillitas. Sublato e vivis Symmacho, prohorum tandem C hominum consensione et diligentia factum est, ut dissidentes partes conveniret, et factam Hormisdæ papæ electionem communi suffragio firmarent. Quamobrem reliquæ schismatis omnino dissolutæ sunt, ut verbis moderatissimis in Chronico testatur ipse Cassiodorus. *Me etiam consule, in vestrorum, scilicet Theodorici, laude temporum, adunato clero, vel populo Rom., Ecclesiæ rediit optata concordia.* Quam utinam fusius explicasset cæteri scriptores! Clarius profecto innotesceret quantum operæ pro suæ dignitatis partibus, et officiosissima erga matrem Ecclesiam pietate præstiterit magnanimus consul, ut discordes animos ad pacem revocaret, et juxta canones et Ecclesiæ decreta summi pontificis electio haberetur: quanquam propensa in Ecclesiæ utilitatem et Reipublicæ salutem nostri consilii voluntas et sollicita diligentia illud non patitur in dubium adduci.

§ XXIII. *Cassiodori absentiam quam impatienter tulerit Theodoricus.* Dum consulatum gereret Senator, vel ea circiter tempora Romam ut peteret, aut alio proficisceretur, gravissimum procul dubio, quod urgebat, negotium postulavit. Quapropter abesse aliquandiu a regio palatio necesse fuit: sed Theodoricus eum absentem ferre diu non potuit, cujus ex consilio summa regni negotia pendebant, cujus eruditus sermonibus animum pascere sibi utilissimum existimabat. Itaque litteras mittit quibus eum obnixè rogat in aulam quantocius revertatur. Gratissimum hoc litterarum regis commercium quanto honori sibi esse duxerit, hinc collige, quod inter illas quas regis nomine ad diversos scripsit, hanc ejus reposuerit epistolam (*Var. lib. III, ep. 28*), quæ brevissima quidem est, sed compendioso sermone laudes omnes quibus affici potest subditus a principe complectitur. In his ejus a se merito requiri præsentiam dicit, cui factam suæ dignitati et gloriæ accessionem maximam debere se profitetur. *Convenit enim etiam te requiri, qui nostra fecisti eximie tempora prædicari.* Morum ejus splendore sua ornari palatia non dubitanter

affirmat : *Ornasti conscientiae integritate palatia. Acceptum illi referre pacis gratissimum otium populos fatetur : Dedisti populis aliam quietem. Fide plenum fuisse, et aequitatis adeo amantem in ferendas sententias eum asserit, ut damni nihil susciperent, quibus judicia decerneret : Præsentati tribunalibus iudicem te sine aliquo damni terrore viderunt. Hoc studiosius apud omnes commendari probat, quod neglectis propriis utilitatibus, sui copiam prompto animo singulis faceret : Pretiosior factus cunctis, quia nullo præmio vendebaris. Laborem nullum, aut officium principis causa non suscepisse gratanter commemorat, sequè idcirco laudes ipsi publicas, et grati animi testes rependisse : Magnitudinem tuam glorioso nobis servitio comprobata palatio teste laudavimus. Quotocius festinet in aulam summis omnium votis expectatus, adhortatur : Tende gradus, accelera festinus adventum. Ecquid, amabo vos, huic laudum cumulo potest accedere? Merita profecto cujusquam alterius excederet; Magni Cassiodori virtutes vix exæquat, quarum excellens magnitudo ex ante gestis jam cognita uberem absque ullo laudandæ veritatis metu, laudationis materiam suppeditat.*

§ XXIV. *Litteras, panegyricos et chronicon scribit. Cassiodorus itaque cum in aula regis suis se virtutibus secerneret a procerum reliquis, litteras ejus nomine scripsit, habuitque ad reges et reginas sermones panegyricos : Dixisti ad commendationem universitatis frequenter reginis et regibus laudes (Prima præf. in Var. lib.). Regis etiam jussu Chronicon a prima mortalium origine compendioso stylo deduxit ad sua tempora, hoc est ad consulatum Justini imperatoris et Eutarici Cilicæ, quo æræ Christianæ annus 519 numerabatur. Nullum hic habemus de hoc Chronico prolixius disserendi locum, de quo quam diversimode sentiant auctores fuse in nostra præfatione diximus.*

§ XXV. *Gothorum historiam componit. Gothorum Historiam in libros duodecim distribuitam sub eodem rege Cassiodorus edidit, ut in priori præfatione Variarum ipse monet; et Athalaricus rex ad senatum scribens, hujus historię formam quamdam generalem exhibet, dum ita loquitur (Lib. ix, ep. 25) : Iste reges Gothorum longa oblivione celatos latibulo vetustatis eduxit; iste Amalos cum generis sui claritate restituit, eviderent ostendens in decimum septimum progeniem, stirpem nos habere regalem. Originem Gothicam historiam fecit esse Romanam: colligens quasi in unam coronam germen floridum, quod per librorum campos passim fuerat dispersum. Ardens movet desiderium hujus operis iactura, hominibus historię amantibus inagnopere dolenda, ex quo præclara sane antiquitatis monumenta eruere liceret. Quanquam modum aliquem ponit desiderio nostro Jornandes, sive Jordanus Ravennæ præsul, qui totius historię Epitomen posteritati commisit; sic autem de ea ad Castellium præloquitur : Suades ut nostris verbis duodecim Senatoris volumina de origine actuque Getarum, ab olim usque nunc per generationes descendente, in uno et hoc parvo libello coarctem: dura satis imperia, etc. Si hæc ultima Jornandis verba scientibus quam operosum sit res gestas scribere, probare debeant quantum laboris in historia concinnanda posuerit Cassiodorus: omnes sane mirari non desinent, virum publicis regni distantum negotiis, tam ardua opera non suscepisse modo, sed strenuo labore confecisse.*

§ XXVI. *Magisterii dignitatem iterum suscipit Cassiodorus. Ad magisterii munus iterum vocatus est a Theodorico anno Domini 526, qui regni vitæque illius supremus fuit; sic enim Athalaricus: Reperimus quidem eum magistrum (Lib. ix, ep. 25). Mirum procul dubio videri poterat, quod post tot tamque ampla munera in regis utilitatem et gloriam laudabiliter administrata, ad magisterii partes, quas egregie jam impleverat, quasque meritis inferiores potuisset salva modestia despiciere, rursus sustinendas Theodoricus inusitato more Cassiodorum invitaret. Verum eminentioris erat animi Senator, quam ut de rege senti-*

ret iniquius, et illius mandatis privata commoda præponeret: cujus rei argumenta clarissima eum sub Theodorici successoribus præstitisse videbimus. Et quia noverat maximo bono regi fore, si magisterii officium iniret, illud non minori significatione lætitiæ quam altiores dignitates suscepit, parique semper gessit æquitate ac prudentia. Eo in munere cœlesti nutu potius quam Theodorici jussu fuisse constitutum, felix rerum significavit eventus; junioris etenim Athalarici incredibile est quantum consilio et opera juverit regni primordia, quibus motus intempestivi poterant a seditiosis excitari ob infirmam regis ætatem.

§ XXVII. *Quomodo primordia regni Athalarici juverit. Scilicet Theodoricus decesserat nulla relicta prole mascula præter Athalaricum octennem, quem Amalasantha filia susceperat ex Eutarico Cilicæ, qui ante socerum ejus fato functus est. Regni gubernacula pro filio cepit Amalasantha, cui administrando impar procul dubio fuisset, nisi manum, ut ita dicam, herculeosque humeros oneri tanto Magni Cassiodorus supposuisset. In hac nova rerum facie, a fide et officio nunquam deflexit; imo facultatibus, litteris et armis juvit regni primordia (Var. lib. ix, ep. 25), ut Athalaricus ipse gratanter gloriatur. Nec contentus unam provinciam, ut olim Siciliam, in officio cohibere, majora Senator eximius præstitit, cum videlicet gentem Gothorum omnem Athalarico subdidit; atque ita factum est, ut optata publicæ pacis felicitas laborem ejus ac prudentiam exciperet, et, ut cum Athalarico loquar: ipsius labore actum est, ne laboraret imperium (Ibidem).*

Felix profecto Athalaricus, qui regni administrum sub ipso nactus est exordium, in quem ætas tenera, in quem regni novitas tuto recumberet; qui et dignitatem regiam asserere, et negotiorum pondus ferro posset. Nam cum novitas regni multa posceret ordinari, erat solus Cassiodorus ad universa sufficiens. Quare si dicendum in publico, nullus paratior, nullus eloquio instructor aderat. In negotiis instantibus consilio si opus erat, rebus obscuris lucem splendore ingenii sol novus affundebat; res dubias et ambiguis nullo negotio Œdipus novus explicabat; nusquam desperandum erat exitus rei quam quis ejus arbitrio susceperat. Ipsum denique, inquit Athalaricus (Ibidem), dictatio publica, ipsum consilia nostra poscebant. Eximia profecto sapientia virum ornatissimum ad res politicas moderandas, rei militaris scientissimum virum ad bella gerenda, denique qualem exigebant consecuta sunt Amalasanthæ et Athalarici gravissimis negotiis implicata regni initia. Nam dum curæ littorum regias cogitationes incesserent, subito a litterarum penetralibus ejectus, par suis majoribus ducatum præstitit intrepidus (Ibidem). Ecquis igitur tam multiplici virtutum laude mirabilem Cassiodorum non mirabitur? Audens dico eum regni Gothorum sub Athalarico maximum exstitisse ornamentum, qui nimirum sub Theodorico summa laus temporum fuit (Lib. ix, ep. 24).

§ XXVIII. *Fuit iterum quæstor. Anno magisterii vix perfunctus munere fuerat, cum quæstoris officium iterum obire cogitur; illud Theodorici beneficium prius acceptum gesserat ea fide et integritate, quam debitis et rex et subditi laudibus palam extulerant. Sed hanc dignitatem rursus excellentiore modo administrandi amplam fecit occasionem initium regni Athalarici: Implevit nobis, inquit ipse rex, vel potius Amalasantha (Lib. ix, ep. 25), quæstoris officium, et mercedes justissimè devolvens cautela, quam ab auctore nostro didicerat, libenter hæredis utilitatibus exhibebat. Hic non stetit quæstoris studium erga regem et rem publicam: Verum his majus aliquid adjiciens, more et exemplo parentum, Gothorum armat exercitus, et bono instituto melior, quod a parentibus accepit hæreditaria largitate custodit (Lib. i, ep. 4). Proprio censu Gothorum copias alit prævertendis motibus destinatas, qui fluctuantis regni principio concitari sæpe sub puero rege consueverunt. Deputatos Gothos propriis pavit expensis, ut nec provinciales percelleret, nec facium*

nostrum expensarum oneribus ingravaret (Lib. ix, A ep. 25).

Ea fuit ejus animi nobilitas, ea de singulis bene merendi voluntas, ut non modo in cives, verumetiam in regem beneficis exstiterit; et alieni commodi adeo providus, ut *arma ejus nulla possessorum damna senserint*. Quam ergo juste laudatur apud senatum ab Athalarico, dum provincialiarum custodem appellat! *Fuit nimirum provincialiarum verissimus custos*. Et certe quis unquam regis majestatis assertor magis religiosus et fortis, magis bonorum viteque suae prodigus, quem nec vacillantis regni principia sub infante rege, nec dubia rerum facies, aut incerta vicissitudo a proposito potuit unquam detertere? Aëris regii fidissimus fuit conservator; aris proprii provisor vel parcissimus, vel nullus; generoso namque præditus animo, posthabitis his aliisque rationibus quibus ad res suas procurandas duci poterat, ad altiora erigitur; ut cuius fides nullis limitibus tenebatur, nullis ipse rebus parceret pro regis obsequio.

§ XXIX. *Quid dimissis militibus in quæstura egerit.* At ubi ab armis discessum est, curam omnem atque ingenium in eo posuit, ut sua singulis pro æquitate jura tribueret: quod Athalaricus ita testatur (*Var. lib. ix, ep. 25*), *ut belli cura resoluta est, ingenium suum legum potius ductor exercuit*. Belli enim confusione dissoluta, corrupta pene omnia, ac dissipatas leges, imo iudicium, quos avaritia invaserat, reperit venalia iudicia. Quid vero? Hæc damna reparare, hanc pestem eliminare studuit ea prudentiæ et justitiæ laude, ut ejus iudicio æquius nihil possent optare litigantium turbæ: *Signans sine litigantium damno, quod ante sine pretio consistabat esse laceratum (Ibidem)*. Quos in hoc secutus sit Cassiodorus si scire velis, audi eundem Athalaricum (*Ibidem*): *Talem Metelli in Asia, talem Cato in Hispania legimus fuisse ductum, qui plus de sua disciplina, quam per arma laudati sunt*. Nec eos imitando tantum assecutus est, sed longe multumque superavit: quantoquidem tam præclarum eximie illius virtutis Athalaricus dedit testimonium, ut asseverare non dubitet eum (*Ibidem*), *dum nesciret aliena querere, norisse tantum propria largus offerre*. Hinc, inquit, *cunctis ita fuit benevolus, ut suarum rerum non dominus, sed distributor egregius videretur*. Nunquam tamen rerum feliciter procedente cursu, nec popularis auræ afflatu elata est ejus animi moderatio; etenim solidis Christianæ humilitatis fundamentis firmiter innixus, fuit semper moderatus in prosperis. Verum quo præceptore has proborum morum leges didicerat, quas sæculi prudentia respere solet? Nullo certo nisi Christo Domino, quem in sacris codicibus docentem audierat. *Hos igitur mores lecto divina solidavit (Lib. ix, ep. 25)*. Ex his fontibus illas virtutes hausit quas in æternum politicorum omnium exemplum traduxit; et hoc cœlesti Doctore novit humilitate Christi in amplissimis honoribus mores modestissimos conformare. *Hinc virtutum omnium sumitur manifesta cognitio; hinc sapientia veritatis sapore conditur: sic ad omnia redidit humilis, quem imbuat doctrina cœlestis (Ibidem)*.

His tam Christianæ pietatis virtutibus animum dum exerceret Cassiodorus, muneris alterius partes sustinere cogebatur, quo ut nuper sub Theodorico, sic sub Athalarico illius mandato et nomine varias ad pontificem, ad episcopos, ad clerum, senatum populumque Romanum, ad imperatorem, ad regem Vandalorum, permultosque alios litteras scribebat pietate singulari, et exquisitis sententiis mirabiles, quas videre est libris viii et ix Variarum.

§ XXX. *Cassiodorus spes unica Amalasanthæ dolenti remotam a studiis Athalaricum*. Octavam, ut vidimus, annum agebat Athalaricus cum ad gubernacula imperii Gothici accessisset, quem Amalasantha mater in iis omnibus disciplinis et artibus quæ Christianum et maximum regem decent, erudiendum tradiderat. At Gothi, gens ferox, se regi scientiis dedito parere velle superbe negaverunt: putantes armorum gloriam cum studio litterarum stare non posse, quæ

molliant hebetentque animi vigorem. Regine itaque voluntati consilioque saluberissimo tam præfracte tantaque ferocitate obstitere, ut eorum furori cedere tandem coacta fuerit. Idcirco Athalarici mollis et fluxa ætas exstinctis virtutum et optimarum artium seminibus ad vitia facile deflexit, ac pessimum regis exemplum cito secuta est subditorum pene omnia miseranda corruptio.

Depravata omnia nec sine lacrymis, nec sine acerbissimo animi sensu videre poterat Amalasantha, pia imprimis regina; ipsique et bonis omnibus incredibilem dolorem inurebat misera tum regis, tum regni facies. Summum tamen mœrorem minuebat spes unica in Cassiodori probitate posita; noverat enim quantum regis adolescentiam consiliis et opera, curis et opibus fovisset; quot quæstor factus iniquas rescidisset leges; quot improbissime eversas juste reflexisset. Unde vitiosas omnes et corruptas consuetudines brevi ab eo emendandas confidebat, quem tum a Deo donatum putabat ut pristinum reipublicæ splendorem restitueret.

§ XXXI. *Creatur iterum præfectus prætorio*. Eam sane ob causam cunctis quibus clara erat patriæ gloria, per Senatorem integerrimum prætorii præfecturam administrari optabant ardentissime; idque ab Athalarico sæpius postulaverant, quorum precibus annuens rex illum prætorio præfexit indictione xii, id est anno Domini 534. Hæc Athalaricus non sine præclara Cassiodori commendatione insinuat, dum ait (*Var. lib. ix, ep. 24*): *Diutius quidem differendo pro te cunctorum vota lassurimus, ut benevolentiam in te probaremus generalitatis, et cunctis desideratior advenires*. Pari laude subditum rex afficit, dum senatum admonet qua ductus ratione præfectum prætorio illum fecerat, videlicet ut omnium votis expetitus corruptelas omnes et pravos usus facilius corrigeret. *Hinc ergo præfecturæ prætorianæ regendam tribuimus dignitatem, ut querelas omnes infidelium nundinatione collectas, Deo præstante, sua integritate componat, faciatque tam nimum desideratus, ut cunctis possit esse beneficus (Lib. ix, ep. 25)*.

Docet præterea rex eum a se præfectum ea mente ut provincias iudicibus iniquis oppressas sublevaret: *ut probatum iudicem sine metu provinciæ suscipiant, quas hactenus improborum cognovimus actione fatigatas (Lib. ix, ep. 24)*. Atque ut qui sordido semper quæstu abstinuit, avaritiæ damna resarciat: *Solitus es quidem justa non vendere; sed nunc oportet impensis læsis per injuriam subvenire (Ibidem)*. Quid plura? ut qui *anteactis, inquit (Ibidem), fascibus mirabilis continentie exempla præbuit, incorruptibili morum ejus integritate abusus omnes et fraudulenta studia extirpentur et funditus tollantur. Invigilet incorruptibilis sensus adversus male consuetas manus (Ibidem)*, etc. Hinc eum in prætoriana sede, tanquam in specula a se collocatum pronuntiat; ut nulla sagacem ejus prudentiam effugiat malitia, quam vel punire, vel emendare non possit: *Lumen te immisimus rebus celatis, quando nec prudentiæ tuæ quisquam poterit illudere, nec fidem aliqua oblatione tentare (Lib. ix, ep. 24)*. Nullo tamen exemplo eum induci oportere prædicat ad ea quæ magna sunt peragenda. *Quantas ob causas? Ipsum audi Athalaricum; miram sane rei insolite profert rationem: Aliorum tibi exempla non ponimus, vetera moribus tuis, et omnium vota complexi (Ibidem)*. Summi viri laudem absolutissimam nec breviter, nec melius quis complexi potest, quam his paucioribus, sed luculentissimis verbis: *Vetera moribus tuis, et omnium vota complexi*.

§ XXXII. *Quid, cur, et quomodo scripserit ad summum pontif. Joannem II.* Mirum profecto quam constans semper fuerit summis in laudibus Christiana Cassiodori humilitas; nam ubi primum præfectus prætorio creatus est, statim ad summum pontificem Joannem II supplices litteras scripsit, quibus ut filius obsecrat, Deum pro se enixus oret quatenus commissam sibi provinciam ac reipublicæ partes sustinere pro dignitate valeat. *Precor, inquit (Var. lib. xi, ep.*

2), ut vivacius oreis, ut quidquid est alienum a recto abhorreat animus; ut ingenium cœlesti lumine illustratum a vero nunquam discedat; ut talem denique judicem se præstet, quem catholica postulat Ecclesia. Sed hæc melius describi non possunt, quam ejus verbis æri mansuro incidendis (*Ibidem*), ut mihi filio vestro intelligenti sensus aperiat, ut quæ vere sunt utilia sequar, quæ vitanda refugiam. Vigor ille rationabilis animæ nobis consilium præstet, facies veritatis albescat: ne mentem nostram innubilet caligo corporea; sequamur quod intus est, ne foris a vobis simus; instruat quod de vera sapientia sapit, illuminet quod cœlesti claritate resplendet: talem denique judicem respiciat publicus actus, quem filium catholica mittat Ecclesia.

Et quia se non tantum summi pontificis filium, sed etiam discipulum profitetur, rogat hoc nomine, ut si quid in obeundo munere peccaverit, admoveatur a magistro, ut citius possit emendare. Certum sibi esse, ait, a recto aberrare non posse, si ipsum habeat omnium suarum actionum monitorem. *Monete me quæ sunt gerenda, bene agere vel correptus exopto: quia errat difficilior oris quæ voces desiderat audire pastoris; nec facile efficitur vitiosus, cui admonitor insistit assiduus. Sum quidem iudex palatinus; sed vester non desinam esse discipulus.* Additque: *Tunc ista recte gerimus, si a vestris regulis minime discedamus (Ibidem).* Denique minaciter quidem, sed pergrate urget, ut precibus ejus et consiliis adjuvetur, quæ si deesse senserit, imputandum illi fore quidquid in præfectura a recto fecerit alienum. *Sed cum me a vobis desiderem et moneri consiliis, et adjuvari orationibus, jam vobis applicandum est, si quid in me fuerit aliter quam optabatur inventum (Ibidem).* Hæc sibi a summo pontifice ideo deberi asserit, quod in Petri cathedra sedeat, cujus admiratus splendorem et potestatem, quanti eum fecerit his verbis significat (*Ibidem*): *Sedes illa toto orbe mirabilis proprios legat affectione cultores, quæ licet generalis mundo sit præstata, vobis etiam cognoscitur localiter attributa.* Inde eum orbi Christiano præesse dicit (*Ibidem*) jure et auctoritate pontificia: *Vos enim speculatores Christiano populo præsidetis; vos Patris nomine universa diligitis. Securitas ergo plebis ad vestram respicit femam, cui divinitus est commissa custodia.* Christianissimam epistolam his claudit verbis (*Ibidem*), quibus æternum testatur summam in apostolos observantiam, dum eos sibi semper optat patronos: *Teneamus aliquid sanctorum apostolorum proprium.... nihil ergo timemus talibus patronis, si oratio non desit antistitis.* Attendat nunc, obsecro, quisquis hæc legerit, an vel levissima violatæ fidei, aut religionis suspicio cadere possit in sapientissimum rerum civilium administratorem, quandoquidem tam Christianæ pietatis in-signis cum judicis officio mirum in modum in ipso enituisse cernimus.

§ XXXIII. *Quomodo ad episcopos encyclicam epistolam scripserit.* In eundem plane sensum encyclicam ad episcopos, quos spirituales Patres appellat, direxit epistolam (*Var. lib. xi, ep. 5*), qua petit sanctissimam exorere Trinitatem, ut in præfecturæ suæ administratione iudex semper sit incorruptus et integerrimus. *Vos spirituales parentes, qui Auctorem rerum illuminata mente conspiciatis, pro me sanctæ Trinitati sedulo supplicite: dignitatem conscientiæ donet, qui tribunalia conferre dignatus est; faciat inoffensum judicem, ne damnet errantem.* Impetrent, ut in iudicis suis judicantem Deum semper aspiciat, amet, et sequatur. *Sit nobis prosperrime præsens, ut infamata vitia reddantur absentia: amorem suum tribuat, ut peccandi ambitum miseratus excludat (Ibidem).* Deinde plenissimam pietatis adjunctum petitionem, quæ evidentissime demonstrat quanta in indictis ab Ecclesia punitis aliisque severioris penitentiae exercitiis posita sit ipsi spes atque fiducia. *Quapropter animæ vestri parentes, affectuosa petitione vos deprecor, ut indicato jejunio Domino supplicetis, qui vitam principum nostrorum florenti regno protendat, hostes reipublicæ*

defensor imminuat, donet quieta tempora, et ad laudem sui nominis copiosa (Ibidem).

Integra describenda foret epistola, si vellent intimos pietatis ac sanctitatis sensus aperire quibus M. Cassiodori animis afflictebatur; sed quoniam eam suo loco perlegere est unicuique pervium, unum illud adjiciendum puto, quo præsules orando monet, paternæ charitatis affectu populum sic diligant, ut regi tamen legibus non discedant, aut indulgentia mollior aliis præbeat occasionem errandi. *Ita tamen, verba Cassiodori ipsissima sunt (Lib. xi, ep. 5), ne quod accidit per nimiam pietatem, dum miseris subvenire queritis, locum legibus auferatis; nam si aliquid offendit sorte districtum, talia date cunctis monita, ut judicia reddere possitis ferata.* Nec quisquam igitur erit, ut arbitror, adeo morosus censor, qui Cassiodori officiosam fidem in obsequio principis corrupti et Ariani damnandam putet, cum religionis aut conscientie integritatem, quam iu illi fidus adhæsit, nusquam læsisse reperiatur.

§ XXXIV. *Quomodo Senatori rescripserit summus pontifex.* Quas et summus pontifex, et episcopi litteras Cassiodoro rescripserint, non occurrit. Hæc, si quæ sunt, haud dubium quin in ipsis laudes longius excurrant. Iterum tamen ad Joannem II direxit litteras, ut eum ad mysteria catholice religionis omnibus explicanda induceret. Id conjicere licet ex ea quæ exstat apud Baronium (*An. Chr. 534*) Joannis papæ epistola Cassiodoro, et nonnullis senatoribus suadentibus rogantibusque scripta, qua fidem orthodoxam circa sanctissimam Trinitatem fusius exponit.

§ XXXV. *Litteræ Cassiodoro ad senatum, ejusque ad ceteros magistratus edicta.* Priusquam ad Joannem papam et episcopos scriberet, M. Senator misit ad senatum litteras grati animi significatione plenas, quod a patribus fuisset in prætorio præfectum postulatus: beneficiorum tum maxime se memorem præbens apud eos qui de ipso bene meruerant. Sed et justitiæ amantissimum se probat litteris sigillatim scriptis (*Var. lib. ii, ep. 1*) ad provinciarum magistratus et iudices; atque edicto per provincias promulgando, eos serio admonet, ut ad rectam virtutis regulam actus suos solliciti componant. *Studete, cuncti, actibus bonis, transigite semper innocui (Lib. xi, ep. 8).* Additque, ne ducti cupiditate pecuniæ iniqua lucra causis injustis querant: *Quid litibus honesta confunditis? Si queritis lucra, vitate potius damnosa litigia (Ibidem).* Cuncta se ad æquitatis leges expecturum iisdem litteris profitetur: *Omnia vobis justa, omnia moderata promittite; nam nundinatio a me fœda nescietur; cujus præclarum reddit rationem, non enim mea verba more vestium suspensa venduntur.* Nullam passuros damni injuriam a prætorianis pollicetur: etenim ne falsa officii atque opere impensæ speciei pecuniam injuste exigant, a se provisum est. *Non vos quisquam militum pro sua voluntate concutiet; non exactor adjectitiis gravabit incommodis; non solum nostras, sed et officii innoxias custodivimus manus.* Subdit cur ea non verbis tantum, sed suo potissimum firmaverit exemplo. *Ostendimus, Deo juvante, continentiam, ut eam sine pudore imperare possimus.* Præterea tot votis expetitam promotionem suam publicæ fore incrementum rei, non privatæ facultatum imminutionem, et sine pecuniæ largitione, non empto alterius patrocinio, non venali eloquentia, sed proprio cuique ore causam agere liberum fore promittit. *Ordinatio nostra utilitatem publicam tantummodo respiciet, non facta privata.... auctor causæ non redempta, sed propria lingua utetur.* Nemo a nobis quam venerat minus locupletior redibit. Denique eos obtestatur ut ad recta consilia propositumque servandæ justitiæ consensione animorum accedant, patrem ut se potius, quam iudicem præstet: *Vos ad omnia gesta estote devoti, ut me provinciarum patrem faciat esse quam iudicem.* Alterum ad iudices provinciales edictum protulit, tam præclaris illustratum sententiis, et piis adeo documentis plenum, ut illud ab Ecclesiæ præse, non a palatii præfecto dictum

esse crederes. Singula hic describere longum esset : id tamen prætermittere non possumus, quo sub se constitutos iudices sic alloquitur (*Lib. xi, ep. 9*) : *Judicium quasi jurisdictione cognoscite vocitatum; præsumlem agere non decet, quod alter accuset. Quid timeat reus, cum viderit crimen in fascibus constitutum?*

§ XXXVI. *Quid scripserit Senator ad Joannem et Ambrosium.* Cæterum singulis magistratibus scribens Senator, eos adhortatur ad æquitatis observationem ea vi verborum, eo mentis vigore, ut mirari satis quis non possit ardens justitiæ studium, quam quidem unam spirare, cui uni se totum a puero mancipasse videbatur. Et vero nullus ab iis quos cancellarios suos creaverat, promptiorem in expediendis mandatis voluntatem, et in referendis ad se supplicum petitionibus fidem magis incorruptam exigebat : nullus districtius prohibebat, ne pecuniæ aut munerum largitione manus inficerent; nullus præcipiebat sollicitius commissum officium sic obirent, ut cunctis probari posset summa tum cancellariorum, tum præfecti prætorio æquitas. Elucet hoc perspicue in ejus epistola ad Joannem (*Var. lib. xi, ep. 6*) : *Per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat : jussa nostra sine studio venalitatibus expeditas. Omniaque sic geras, ut nostram possis commendare justitiam*, etc. Quid vero in officio præstandum Joanni nominatim designat, præcipitque ut expendat diligenter, quam debeat monitis suis esse intentus, ne cuiquam displiceat, aut improbetur evectus ab eo ad publici hujus honoris gradum. Eodem pene exemplo scribit (*Lib. xi, ep. 5*) ad Ambrosium vices suas Romæ agentem, ut in procuranda populorum quiete labori non parcat : adjiciens non eum latere, quantum officiat justitiæ legibus judicium negligentia; detque operam, ut suo splendori justitia restituatur. *Labor vester procuret mihi omnium quietem. Scitis quæ turpia neglectus intulerit : scopulus vitandus est, ubi alter offendit* (*Ibidem*).

§ XXXVII. *Edicta et sollicitudo Senatoris, ne tributa populus gravarent.* Videbantur tributa contra jura æquitatis impune delinquenti exactoribus præbere occasionem : quæ res animum præfecti vehementer movit ad hanc licentiam procul amandandam. Scriptis itaque litteris iudices provinciarum admonet, ut in hac parte contra peccantes severius agant; jubetque ut possessor nihil aliud, nisi quod publice debetur exsolvat. Suis diligentissime præscribit vectigalia quæque persolvi temporibus : ne fraudulentam venalique expectatione pondus abominabilis nundinationis imponeretur magis quam hujusmodi onera sublevarentur. *Absit a nostris temporibus detestabilis et fugienda versutia. Sicut fiscalia onera nulla occasione voluntus aggravari, ita constitutis temporibus, præfinitas illationes præcipimus, Deo juvante, compleri* (*Lib. xi, ep. 7*). Impia hæc lucra luculentissima ratione proscrit (*Ibidem*) : *De æquitate potius quam de rapacitate proficitur. Quid enim (o aureum dictum!) acquiri putatur, ubi bona conscientiam perditur? Aut in qua parte possit homo proficere, si innocentiam probatus fuerit amississe? Nolite sine præmio credere, quæ videntur ad bonam conscientiam pertinere.* Atque ut animos addat iudicibus quos tam acriter monet esse recti observatores, remuneratorem beneficium fore se pollicetur illius quem in munere implendo fuisse noverit justitiæ tenaciorem : *Remuneratorem illi esse promitto, quem se aliqua honestate tractasse cognovero* (*Ibidem*).

§ XXXVIII. *Eadem sollicitudo Cassiodori in rebus etiam minoris momenti.* Age vero, videamus quam erecta mens Senatoris fuerit ad amorem justitiæ, qui eo processit, ut publicum commodum in rebus minoris etiam momenti procuraret. Quapropter edictis duobus præcepit (*Var. lib. xi, ep. 11*) ut annonæ imponeretur moderata pretii taxatio; veritus ne pauperiores opprimerentur immani redemptorum avaritia. Priori edicto providit justo ut pretio res venundarentur; et ne in alienum sensum verba edicti detorquebantur, tollit omnem dubitationis ambagem, dum

A singulas rerum species ad æquabilem ponderis censuram exigit; sancitque sensu verborum cuique statim obvio, sub animadversione gravissimæ poenæ, ne quis pretium a se constitutum minuere, vel augere usquam audeat.

Altero edicto cavet ne justam publici pretii mensuram excedant in hospitibus excipiendis caupones : *Recipiatur hospes ad pretia definita, iniquitate non patiatur avaram, qui invitatur ad gratiam.* Hujus decreti violatores iisdem subjicit poenis quas pro prioris conservatione decernit; et ne cui ullus querelarum relinqueretur locus, prætorianum militem ad publica diversoria et hospitia destinavit, quo cum primarii cives et episcopi annonæ pretium statuerent. Sic enim ipse : *Quam miles noster in rem directus pretia cum civibus atque episcopis locorum habita ratione censuerit.* Nec omittenda ratio quam subjicit : *Sufficere enim debent omnibus honesta lucra de civibus, ne obsessa potius videantur itinera esse latronum.*

B Idcirco justitiæ amantissimum fuisse fateamur recessu est, quam rebus in singulis administrari servarique voluisse testantur ab eo sancitæ leges, edicta, decreta; et quamvis totus esset ad humanitatem compositus, zelo tamen æquitalis incitatus ad severitatem aliquando flexit animum. Verum cum ardore justitiæ vir prudens tam æquabili temperamento paternum in subditos amorem sociavit, ut res quæ difficultatis aliquid paterentur, suo ipse iudicio expenderet, aut ad solos episcopos, qui Patres spirituales sunt, remitteret.

§ XXXIX. *Romæ fame laboranti succurrit Cassiodorus.* Admiranda sui erga cives amoris argumentum maxime præbuit, cum summa annonæ difficultate Roma laboraret : quod ubi primum intellexit, omnem operam sollicitus impendit ut Urbis inopiam sublevaret, nihil non molitus ut quam celeriter publico malo mederetur, etiam suscepto longo et arduo itinere, ut ipse ad Ambrosium suas in Urbe vices gerentem scribens testatur (*Var. lib. xi, ep. 5*) : *Ideo enim peregrinationis incommoda, ideo tot angusta cogitationibus intravimus, ut populus ille antiquis delectationibus assuetus beatissimis regnantium temporibus, explosis necessitatibus perfruatur.* Et ex ea ratione quam adducit, liquido constat quam paterna charitate fame confectos, Urbis rerum dominæ incolas forevet. Ait enim (*Ibidem*) : *Procul sit ut aliquo illius civitatis esuriente, satiemur : illorum, quod absit, indigentia nostra penuria est. Quid plura? Læti, inquit, esse non possumus, nisi et illos gaudentes communiter audiamus.* Quis unquam illorum quibus sua erga rempublicam charitas Patris populi gloriosissimum nomen comparavit incredibilis amoris sensus verbis ardentioribus explioavit? Atque ut maximæ civium omnium egestatis pro votis occurreret, tantam frumentivim in Urbem transvehit curavit providus præfectus, ut felix rerum copia miserorum ditaret inopiam. Atque ideo, ut mandat Ambrosio (*Ibidem*), *tanta vivacitate incorrupta species frumenti congregetur, ut panis inde coctus non horrort, sed deliciis videatur esse propositus.* Et quia a militibus vectoribusque emolumentum aliquid citra præstitutum pretium ex asportato frumento fraudulenter percipi posse, plebemque damni aliquid inde passuram esse prævidebat, præcepit ut præfecti vices gerens in Urbe id mali pro sua auctoritate quam diligentissime præverteret. *Quidquid enim, inquit (Ibidem), ibi male præsumitur, in mei animi læsione grassatur.* Additque pro summa in populum Romanum benevolentia : *In nobis facilius consentimus excedi, quam Romanorum utilitates patiamur inminui.* Negat tamen se rebus Romanorum ideo consulere, ut popularis auræ favorem caperet; sed ut propensum in suos voluntatis studium possit officiosa amoris significatione demonstrare. *Non ut favorem, verba ipsius sunt (Ibidem), plausumque popularem, sed ut, juvante Deo, mecum in illis compleam dilectionis arbitrium.*

Et re quidem ipsa quam longe abesset ab humane existimationis ambitu, quæ sequuntur verba satis an-

nuunt, quibus non sua providentia quidem, sed pro-
porum hominum precibus et lacrymis effectum dicit,
ne diutius scribis famis incommodis Roma preme-
retur. Ita enim ille ad Joannem II papam scribens
(*Lib. xi, ep. 2*): *Ecclesiasticis siquidem jejuniis famēs
est exclusa popularis, decoris lacrymis tristitia cœda
discessit; et per sanctos viros acceleratum est, ne tra-
heretur diutius quod gravabat.*

§ XL. Quo anno mortuus sit Athalaricus, eique
successerit Theodahatus, et quanta tunc Cassiodori con-
stantia. Cum præfecturam tam præclare Cassiodorus
administraret, ex Athalarici obitu ingentem animi
dolorem suscepit. Primo enim ætatis flore cum an-
num ageret decimum sextum, regni autem octavum,
præter omnium opinionem interit rex adolescentior.
Non pepercit florenti principis ætati, non reverita
est regiam dignitatem præmaturæ mortis dura con-
ditio. Inversam quidem tertio vidit tunc Cassiodorus
regni faciem; nulla tamen rerum mutatio firmissi-
mam grandis animæ constantiam, imo nec fortunam
labefactavit.

Athalarico Theodahatus ab Amalasantha conso-
brina suffectus est in regnum circa medium vel finem
anni 534. Cujus rei facilis ex Cassiodori epistolis
probatio eruitur (*Var. lib. x, epist. 6 et 7*). Patri-
cium siquidem indictione xii, quæ in annum 525 in-
cidit, quæstorem instituit Theodahatus; anno vero
superiore, hoc est 534, ab Athalarico Cassiodorus
prætorio præpositus est indictione xii, qua idcirco
Athalaricus ipse decessit.

§ XLI. Quid egerit Cassiodorus initio regni Theo-
dahati. Non ignarus novus princeps quantum opera
et consilio antecessores juvisset Senator, apud se
constituit præstantissimum virum rebus moderandis
adhibere, ratus non discessurum ab obsequio et offi-
ciis quibus Theodicum Athalaricumque demerue-
rat. Quapropter ubi primum suscepti regni admini-
strationem, præter adeptas quas gerebat dignitates,
illum in literis ad imperatorem Justinianum, ad
senatum, diversosque alios mittendis adjutorem ha-
bere voluit; quo in munere Amalasanthæ reginæ no-
mine scripsit ad eundem imperatorem et senatores,
ut suffragio suo atque auctoritate Theodahati regis
electionem ab ea factam dignarentur. Quinetiam
Gudeline Theodahati uxori ad Justinianum et Theo-
doram Augustam, litteras rupti fœderis ipsum impe-
ratorem inter et Theodahatum conciliatrices scri-
benti variis temporibus manum commodavit. Theo-
dahatus enim illatæ necis Amalasanthæ, cujus benefi-
cio regni gubernaculum tenebat, jure in suspicionem
venerat. Hinc est quod graviter offendit apud Justi-
nianum imperatorem, qui præcipuo semper honore
prosecutus est reginam, quam noverat eximias supra
sexum dotibus exornatam. Quid causæ ad id flagitii
Theodahatum impulerit, non est in promptu. Forte
aut sociæ regni impatientis, aut memor injuriæ qua
eum paulo ante affecerat Amalasantha quam imperio
præficeret, impias sanguine regio manus contaminare
non formidavit. Ut sit propter extinctam misera-
bili casu reginam, cujus observantiam in se maximam
æpenumero comprobabat Cassiodorus, non est du-
bium quin tristitia fuerit percussus incredibili;
coactus tamen est tandem dolori modum imponere,
cui nullum jam suppetere remedium cognoscebat.

§ XLII. Cassiodori tertium præfecti prætorio mo-
deratio in exigendis tributis. Itaque Theodahatus re-
rum dominus tertium prætorio præfexit Senatorem;
sed an uno vel pluribus annis hanc sub eo rege digni-
tatem gesserit, satis non liquet. Nimirum rem obscu-
ram faciunt diversæ auctorum opiniones, quos inter
de Agapiti pontificatus et legationis ejus ad Justinia-
num tempore non convenit. Attamen ut negotium e
Cassiodori scriptis pro more nostro totum conficiamus,
epistola 55 libri ii, et epistola 2 libri xii, indi-
catione xiii datæ, eum anno 535 prætorio præfuisse
aperte nobis indicant.

Amalasanthæ reginæ interitus Gothos ad seditiosos
tumultus, atque imperatorem ad ultionem tanti sce-

PATROL. LXIX.

A leris bello repetendam provocabat. Armorum insue-
tus Theodahatus, imminens prætorum molem ex-
pavescent, ad pacem quibuscunque potuerat modis,
at frustra, Justinianum sollicitaverat. Itaque eo anno
invadebat Dalmatiam Mundus, Belizarius Siciliam:
quibus ut rex obsisteret, primum jussit tributa ad
belli expensas subditi penderent; difficillimamque
cogendæ a barbaris, et principi suo infensis gentibus
pecuniæ provinciam commisit Senatori. Durum qui-
dem mandatum illud visum est viro smantissimo po-
pulorum, nec non et Theodahati observantissimo.
Impositum tamen onus ea industria tulit, ut maxi-
mam omnibus moverit admirationem, nullius offen-
sionem subierit: ea felicitate ut Deo pro insperato
successu, quam maximas potuit gratias egerit. Sic
enim exorditur secundam libri xii epistolam: *Gratias
Divinitati refero, quia et provinciales fecerunt quæ
monui, et ego complevi omnia quæ promisi. Tui et
suam et suorum in exigendis vectigalibus commen-
dat integritatem, dum populos reperisse affectuosos
judices: se vero nullum coegisse dare quod non debuis-
set offerre: se præcorum terrores secisse ignorari; a
se non publicis, non privatis quemquam afflictum esse
commemoravit. Addit excusationem nullam esse posse
judici ab officio declinanti; nil vile, nil cupidum ju-
dicem decere; a judice tribunalia conscendi, ut morum
gradibus evehatur; claras reddi maculas judicis, si
ipse, ad quem multi respiciant, aliqua reprehensione
sordescat. Postmodum eos quibus imperata tributa
fuerant, non asperis, non minacibus, non contume-
liosius, sed lenibus, sed officiosis, et servandæ erga
omnes æquitatis prænuntiis verbis compellat: Pos-
sessor mihi pecunias publicas libens offerat; ego illi in
conventu justitiæ tributa persolvam.*

§ XLIII. Conatur Romæ scholas sacras erigere.
Qua cura utilitatibus principis et subditorum Cassio-
dorus servierit, modo vidimus: verum ut conditis
rebus conditorem ipsum longe præstare confitebatur,
sic Ecclesiæ Dei commoda negotiis reliquis semper
anteponenda judicabat. Locupletissimum hujus rei
testimonium habemus. Metuebat Senator ne variæ
Gothici regni vicissitudines, et Italiæ bella scientias
divinas ecclesiasticasque Roma tandem expellerent,
quibus populorum vel ab ipso pacis et litterarum
nomine abhorrentium comes barbaries succederet.
Quare nullum non lapidem movit cum Agapito papa,
ut exponendis Scripturis sacris scholæ instituerentur.
At consilia, quo capiuntur salubrius, eo diffici-
lius ut plurimum perfici tum maxime sensit. Id enim
quominus fieret Italici tumultus impedimento fuisse,
ut ipse in præfatione libri de Divinis Litteris asserit.
*Nisus sum cum beatissimo Agapito urbis Romæ pon-
tifice, ut, sicut apud Alexandriam multo tempore fuisse
traditur institutum, nunc etiam in Nisibi civitate Syro-
rum Hebræis sedulo fertur exponi; collatis expensis
in urbe Romana professos doctores scholæ potius acci-
peret Christianæ, unde animus susciperet æternam
salutem, et casto atque purissimo eloquio fide-
lium lingua comeretur. Sed cum propter bella serven-
tia, et turbulenta nimis in Italico regno certamina,
desiderium meum nullatenus valuisset impleri, quoniam
non habet locum res pacis temporibus inquietis, ad hoc
divina charitate probor esse compulsus ut, etc.* Quo
potuit altius gloriam sponsæ Christi Ecclesiæ piissi-
mi filius efferre, quam ut sacre adolescentiam edu-
cationi consulere, quo scientiarum omnium insi-
gniti luminibus, ut lissimum aliquando matri præsta-
rent obsequium? Verum etsi tam rectum, tam sanc-
tum desiderium, bellis passim grassantibus, impleri
tunc non potuit, potuit tamen tandem aliquando in
monasterio Vivariensi, ubi sacras a Cassiodoro ab-
bate scholas apertas fuisse videbimus.

§ XLIV. Quando Constantinopolim petierit Agapitus,
cui vasa sacra Cassiodorus restitutum curavit. Com-
ponendis imperii et Ecclesiæ rebus cum laudabiliter
vacaret Senator, totus erat in avertendo suis a fini-
bus bello Theodahatus. Imbellis iste princeps pacem
ab imperatore diu flagitaverat: sed irritos conatus

animadvertens, Agapitum summum pontificem adduxit, ut Constantinopolim peteret, conveniretque Justinianum, quo saltem Christi Vicarii precibus concederet, quod rex ipse arte nulla consequi poterat. Scriptores quidam sentiunt papam profectum esse ipso initio regni Theodahati. At id falsum quidem: quoniam regem cum imperatore plures legatorum voce sermones habuisse ante Agapiti discessum Cassiodori litteræ Procopiusque testantur. Quid sit, Senatorem tunc temporis præfecturam prætorianam administrasse constat: qui si Theodahatum a consilio mittendi Constantinopolim Agapitum remove minus potuit, sanctissimo certe legato omnia pietatis persolvit officia.

Regis enim voluntati parere coactus Agapitus, itineri priusquam se committeret, pecunias obeundæ legationi necessarias conficere incassum cogitavit, adeo erat exhaustum Romanæ Ecclesiæ ararium! Quapropter sacram suppellectilem fisco cum obligasset, M. Cassiodorus, quem tantæ ignominie labes, Ecclesiæ boni specie inusta vehementer commovit, pro sui auctoritate officii zelo religionis accensus, illata arario regio vasa sancta, ut templo Divi Petri restituerentur, a rege alioqui pecuniæ avidissimo tandem imperavit. Ilanc in rem ad Thomasum et Petrum regis pecuniæ præpositos litteras protinus dedit, quibus sacram suppellectilem et obligationis chirographum reddi præcepit (*Var. lib. xii, ep. 20*). Quapropter nostra præceptione commoni, et regia jussione securi, sanctorum vasa cum obligatione chirographi auctoribus Sancti Petri apostoli sine aliqua dilatione refundite. Quo in facto longe majori existimatione dignus habitus est, quod laudem sibi promeritam regi tribui totam voluerit. Nam iisdem litteris significat Theodahatum exhibuisse se Christianæ pietatis Alarico longe observantiorum, quod hic reverendorum sanctorum vasa diripere noluit, qui tanta se Urbis vastatione ditaxerat: ille autem religioso proposito reddidit vasa, quæ jure pignoris propria videbantur effecta. Memorandum sane præ cæteris hoc pietatis exemplum protulit Cassiodorus, qui dignitatis honorem gratiamque qua valebat plurimum apud principem, in optimis usus transferre consueverat. Cum enim nec utilius nec præclarior pro sui nominis augenda gloria, quam in Ecclesiæ commoda auctoritatem, qua Deo concedente polebat, impendisset, ea tamen animi moderatione se continuit, ut non modo non tanti boni auctorem, sed ne participem quidem se voluerit repuari.

§ XLV. *Pietus Cassiodori erga sanctimoniales quasdam.* Argumentum pietatis eximie iterum edidit in jurandis monialibus, quæ tributum unde solverent non habebant, ob damnum agris illatum intempestiva exundantium aquarum eluvie. Justinianum deprecantur religiose femine, ut apud Theodahatum velit auctoritatem interponere. Earum preces audit imperator, ad regem supplices litteras eum in finem mittit, quibus permotus rex protinus ad Senatorem scribit (*Lib. x, ep. 26*), ut pro officii munere rem expendat, sanctimonialesque, si quid injusti patiantur, ab imposito tributis onere prorsus eximat. Potentibus adeo stimulus opus non erat, ut pietate notissimus Cassiodorus ad innatam munificentiam in sacras virgines exhibendam instigaretur. Nam quo magis sanctitatis propositum in illis venerabatur, eo magis in eas largus fuit et beneficus. Et certe nemo non facile intelligit, quam singulari charitate monialibus subvenerit præfectus noster, si modo meminerit paterni ejus amoris in sublevandis Romanis annonæ difficultate pene deficientibus; si noverit etiam qua sollicitudine Ligurum, Mediolanensium, Venetorum fame oppressorum inopiæ, in vecta frumenti copia uberrima, tempestivam opem tulerit.

§ XLVI. *Quo anno fames Liguriam vicinasque provincias vexaverit.* Distrabuntur varias in sectas auctores dum definiunt quo potissimum tempore Æmiliam provinciam egestas affligeret. Si Baronio credimus, eodem anno, hoc est 534, Mediolanenses,

A quo Romanos premebat. In anno 537 nonnulli repouunt, asseruntque tunc tantum Datio Mediolanensi episcopo hac de causa scripsisse Cassiodorum. Sed ut ingenue dicam quod sentio, Baronio assentiri minime possum, dum famen hanc Albarico imperante grassatam esse contendit, cum eam Theodahato rege, Cassiodoro autem præfecto prætorio contigisse videamus. Nam ad Senatorem nostrum, hac jam ornatam dignitate, misit epistolam Theodahatus, quæ in lib. x vigesima septima occurrit; qua Ticino et Dertona in Liguriam, et aliunde Venetias jubebat frumenta deportari. Cui quidem epistolæ titulus hic, *Honorio præfecto*, legitur præfixus in impressis codicibus; sed mendum irrepsisse colligitur ex quibusdam editis, in quibus ad marginem habetur, *Senatori præfecto prætorio*. Deinde erratum hoc manifeste indicant mss. cod. quos vidi; habent enim, *Senatori præfecto prætorio*. Adde quod Romæ tunc præfectus fuerit Honorius, ut ex ep. 30 lib. x constat, ad quem proinde cura provinciarum dissitarum, qualis tunc erat Liguria, non spectabat. Denique in eundem sensum quo Cassiodorus ad Datum episcopum Mediolanensem scribit Theodahatus, aut certe juxta ipsius Theodahati mandatum, quod habet prior pars epistolæ regis, scripsit Senator, distrahendum scilicet ex Ticinensibus horreis frumentum, ut inopiæ Mediolanensium succurreretur; prospexit quoque Venetias, sicut erat a rege imperatum, ut legere est ep. 23 et 27 lib. xii.

§ XLVII. *Quomodo provincias fame laborantes sublevaverit.* Verum quid diutius hæremus in designando penurie tempore, cum potius necesse sit intelligamus quantum sollicitus præfectus laboraverit ut eorum occurreret calamitati, quibus Dei punientis manus gravior imminerebat? Ubi enim quanta Veneti fæce et inopia premerentur ab Augustino acce it, iis statim sic consultum esse voluit, ut ne minimum quidem pati possent ingravescentis annonæ damnum. Non solum autem maximam rei frumentariæ copiam iis suppeditari curavit, sed summa etiam jussit benignitate omnia illis tributa relaxari. *Crudele* siquidem, ut ipse ait (*Var. lib. xii, ep. 26*), *sibi visum est aliquid a petentibus postulare, et illud sperare quo provincia noscitur indigere*. Lucentissimam humanitatis suæ hanc continuo subjungit rationem: *A talibus enim solus lacrymas exigit, qui quod non invenitur imponit*.

Noverat vigilantissimus Senator Datum tam ardenti charitatis zelo fervere erga commissas sibi oves, ut earum rebus consulere nemo posset dilectione majori. Quamobrem ad eum scripsit, ut collecta ex civitatibus Ticino et Dertona frumenta ipse distribuere curaret egentibus. Epistolam hoc præclaro auspiciatus est exordio (*Lib. xii, ep. 27*): *Minus prodest bonum jubere, nisi hoc per viros sanctissimos velimus efficere*. Tum, quod rem nostram maxime spectat, orat ne per fraudem quidquam eratur. *Egentibus visum est, non dimitibus subvenire. Ideo prætorianos milites duos ad hoc curavimus destinare, qui sanctitatis vestre ordinationibus obsecrati, nihil ex se faciant*. Denique non ignarus qua sint veneratione colenti præsules, excusatum se rogat, quod tanti viri opera videatur uti liberius: *Quapropter sanctitas vestra miserationis officia non putet injuriam: quia totum vobis dignum est, ubi pietas invenitur*.

Nec contentus admirabili vigilantia providisse laborantibus tot provinciis, edictum ad Ligures direxit (*Lib. xii, ep. 28*), quos fames vehementer urgebat, recreatque amœna consolatione, qua principis laudat pietatem: quippe qui subditorum egestatem tam larga ubertate compensaret, ut penuriæ incommoda persensisse non viderentur. Excurrit longius in regis commendationem, quem cum Josepho patriarcha conferre non dubitat; imo humaniorem Josepho conatur demonstrare, quod ille Ægyptios quidem egestatis difficilis tempore adjuvisset, rex vero frumenti copiam, adjecta etiam condonatione tributis, suppeditaret. *Pæce tanti patris dixerim, quanto præstantius est libertate salva frumentum vendere, et*

propter indulgentiam tributa relaxare! Adhuc sane cumulum commendationis, dum plura suis omnibus subditis quam Josephum fratribus largitum fuisse Theodahatum confidentius asseverat. *Plus iste, Theodahatus, generaliter contulit tributariis, quam ille, Josephus, solis visus est præstitisse germanis.* Eam tamen indulgentiam a principe, se postulante, donatam Senator modeste commemorat. Inde factum puto quod ep. 28 lib. x legitimus concessisse Theodahatum Cassiodoro, ut propter annonæ charitatem rerum venalium pretium justa moderatione temperaret. Hanc ille principis largitatem in plebis commodum convertit ea liberalitate, ut tributa penitus relaxaret; eo humilitatis sensu, ut quam sibi propriam facti hujus laudem detrahebat, in alium derivaret.

§ XLVIII. *Quomodo imminenti penuriæ providerit.* Nec regnantem modo abigebat penuriam, sed et imminentem sagaci providentia præveniebat. Hac de causa futuram agrorum sterilitatem ex aeris inclementia temporumque difficultate concijens, ad Ambrosium scripsit, ut uberem frumenti copiam anno superiori collectam, anni sequentis egestatj profuturam conderet in horreis (Ep. 25, lib. xii). *Atque ideo, inquit, de veteribus frugibus prudentia tua futuram rincat inopiam: quia tanta fuit anni præteriti felix ubertas, ut etiam venturis mensibus provisæ sufficant.* Hanc epistolam si quis legerit ex integro, mirari non desinet indefessam Senatoris sollicitudinem circa populos, quos eodem dilectionis affectu quo pater liberos amplexabatur. Etenim et cibos esurientibus, et indigentibus pecunias sufficiebat, ut Liguribus, quibus auri libras centum distribui jussit (Lib. xi, ep. 15). *Devotæ Liguriæ necessitatibus consulentes, centum libras auri per illum atque illum pietate solita destinarent gloriosissimi domini; ut iudicio vestro quibus est causa notissima, tanta unusquisque hujus muneris participatione lætetur, quanta necessitate gravatus esse cognoscitur.*

XLIX. *In bonorum Ecclesiæ raptores animadvertit.* Vere paterna predium fuisse pietate Cassiodorum fatearis oportet, quam ut amoris teneritudo laudabilem reddidit, sic pusillanimitas non infecit damnabili criminum indulgentia. Id aperte probat lex illa, sive edictum contra bonorum Ecclesiæ raptores promulgatum, quo severius in illos jubet animadverti, eorum fortunas fisco adjudicari, ipsos officijs omnibus exui. Rationem addit (Lib. xii, ep. 15) memoria dignam et zeli singularis in tutandis Ecclesiæ bonis testem: *Ultra omnes crudelitates est, divitem velle fieri de exiguitate mendici: Ecclesiæ facultates non auro emptas, sed pia fidelium largitate veluti mendico, ultro concessas demonstrans.* Tum præclare subjicit: *Qui potest talibus esurientibus subvenire, si non pascit, extinguat.*

§ L. *Quæ Cassiodori dignitates sub Vitige, qui occiso Theodahato successit.* At his Christianæ pietatis operibus misericordem virum non avertent temporum iniquitas, non bellorum exitialis furor, quo pene tota concutebatur Italia; siquidem bellicosissimus Belizarius acerrime urgebat Theodahatum, quem conjuratione facta impio ferro sustulerunt Gothi: causati ignaviam ejus, et in propellendis hostium viribus imbecillitatem; cujus in locum Vitigem, clypeis more militari sublatum subrogaverunt, ut colligitur ex ep. 31 lib. x Var.

Probatam antecessoribus Cassiodori fidem iisdem etiam honoribus affecti Vitigis rex; illum enim a Theodahato prætorio præfectum anno 537 cum invenisset, eam dignitatem reliquo anni tempore non tantum administrare voluit, sed et per ipsum litteras ad subditos scripsit, quibus militum suffragio electum se regem significabat, et ad imperatorem, ut ab illo pacem peteret; et ad præsules, ut eorum se orationibus commendaret; aliis de causis ad alios nonnullis.

In prætoriana sede anno 538 a Vitige iterum col-

A locatur M. Senator, ut indicant epist. 16 et 22 lib. xii, indictione i huic anno correspondente notate. Nec tamen eum tunc a majoribus quæsturæ curis vacare rex voluit, ut ex præf. Variar., quam tunc scribebat, arguitur; ubi de negotiorum quibus opprimebatur pondere sic loquitur: *Addimus etiam quod frequenter quæsturæ vicibus ingravato, etc.*

§ LI. *Quam recte prætorii præfecturam sub Vitige administraverit.* Hanc præfecti prætorii dignitatem priusquam monasticum amplecteretur institutum, immensis pene laboribus conflictatus ultimum tenuit. Copiis siquidem ingentibus, quas Belizarii viribus opponeret, Vitigis rex totam premebat Italiam; unde necesse habuit Senator præter reliqua officii onera, sollicitius intendere, ne quid damni a militibus inferretur, tributa non gravate solverentur, tot copiis alendis pecunias absque provinciarum vexatione cogeret, denique leges, quæ vulgo silent inter arma, curaret, ut res et tempora ferebant, observari. Tot curis pressus, tam ponderosa rerum mole gravatus, abjectus nescio quis non defecisset animus; at vero constantem solidumque mentis vigorem tenuit inter ædua tot et molesta negotia erectus, et ad magna compositus Cassiodorus. Hæc quippe supremo anno quo præfectura fungebatur, more sideris lucidissimi, cujus claritas eo splendidior emicat, quo propius vergit ad occasum, puriores virtutis sparsisso videntur radios vir probitate conspicuus.

§ LII. *Brutios et Lucaniam a militum vexatione defendit.* Interea Brutios et Lucaniam Vitigis exercitus depulabatur. Quibus auditis, iis statim incredibilis præfecti prudentia tanta æquitate providit, ut nec milites indigerent, nec incolæ gravarentur, his tributorum parte remissa, illorum stipendiis procuratis. *Quatenus nec possessor dispendia, nec exercitus laborans sustinere possit inopiam (Lib. x, ep. 5).* Ad hæc, si quid peccarint milites, præfectos eorum jubet damnum injuriamque illatam reparare, castrensisque disciplinæ observantissimi ut sint, imprimis præcipit (*Ibidem*): *Custodiant disciplinam, unde robustius armatur exercitus.* Monet quoque magistratus cives intra officii limites coerceant, rusticosque obstinate mentis homines a tumultu et seditione cohibeant: *Ut, dum belligerat Gothorum exercitus, sit in pace Romanus (Ibidem).*

§ LIII. *Quomodo regni tranquillitati consuluerit.* Sic erat acerba temporum conditio, ut a rege ad Belizarium Itali facile descivissent, nisi futura prospexisset, rebellionemque populorum avertisset oculatissima M. Cassiodori vigilantia. Quare scribens ad iudices et magistratus (*Ibidem*): *Continete, inquit, possessorum intemperatos motus, ament quieta, quos nullus ad incerta præcipitat.* Et ne forte vitiorum licentior grasaretur lues, sit judicibus vigor ex legibus, ita ille prosequitur (*Ibidem*), *subsellia non desinant jura malis moribus intonare; scilicet noverat vir eximius tutam tranquillamque pacem trahi, cum omnes suo continentur in officio, improborumque motus et conatus prohibentur.* Addit ergo (*Ibidem*): *Omnia pacata vos redditis, si duces scelerum comprimat. Atque ut animos ad hæc inflammet ardentius, adjicit fieri posse ut provinciarum administrationem mediæ conditionis ingenia sustineant, dum pacata vigent tempora: sed inter bellorum tumultus, ad id munus operosissimum, vix sufficere ingenii non vulgaris et probatæ peritiæ viros.* At memorandum sane illud est quod subjungit, et virtutis Cassiodoro dignæ argumentum, nempe quod vir alioqui dignitatis et auctoritatis notissimæ suos mitius cæteris usquam tractari nolit. *Mihi enim, inquit (Ibidem), propria cura dilapsa est, postquam generalem cæpi cogitare custodiam: opto meis bene, sed quod possit esse commune: quia magnæ injustitiæ genus est, aliud sibi iudicem velle quam potest generalitas sustinere.*

§ LIV. *Quomodo iudices sub se constitutos justitiarum leges servare voluerit.* Longum esset pluribus hic Cassiodori æquitatem verbis prosequi, quam etiam non modo a Brutis et Lucanis iudicibus, verum etiam ab iis omnibus quos officii alicujus beneficio afficie-

bat, voluit diligenter exerceri. At nefas esse duxi ea silere quæ uni ex cancellariis suis scripsit in hæc verba (*Lib. XII, ep. 1*): *Persona tua sit refugium oppresso, infirmo defensio, presidium aliqua calamitate concluso; sic enim nostros proprie cancellos agitis, si læsorum impia claustra solvitis*. Eum deinde monet (*Ibidem*) persuasione potius concionatoris ecclesiastici quam auctoritate judicis prætoriani; ne avaritiæ sineret se contigione usquam afflari: *Reginam illam procaciam vitiorum avaritiam fuge, cui cuncta crimina detestabili devotione famulantur; quæ dum pectus hominis ingressa fuerit, gregatim quoque malefida cõhortis admittit. Ferri non potest recepta, quia nescit esse solitaria. Agmen habet blandissimum, arma suscipit ex talentis, et per dulcedinem superat quos amara deceptione captivat*. Eodem mentis ardore singulos justitiæ administratos semper adhortabatur, ut in eacolumenda fidem sic præstarent incorruptam, ut nemo a Cassiodoro destinatos ad exercenda judicis magistratus improbaret. *Redditæ, ita ad illos Senator (*Lib. XI, ep. 6*), hanc vicissitudinem iudicio meo, ut qui vos nullo proprio suffragio gravari feci, studeatis in vobis mea facta laudari*. Et quantum boni, sublato æmel omnis injuriæ metu, servataque semper æquitate, conferrent et sibi, et republicæ, aureis demonstrat verbis (*Ibidem*): *Publicis utilitatibus servite fæti, quoniam vos nulla privata mala concutient*. Hunc scipius iterare se sermonem dicit (*Lib. XII, ep. 2*), quia hæc nos annuo sermone convenit loqui, quod bonarum rerum nulli satiætas est.

§ LV. *Moderatio Cassiodori in tributorum exactione, et remissione in prætorianorum suorum remuneratione*. Temporum necessitati tribuendum puto, quod et fisco inferendam, et indictam alendis regiis exercitiis pecuniam paulo acrius aliquando præceperit exigi definito tempore. Ea tamen animi benignitate temperavit jussionem, ut et acceptior fieret populis, et imperatum sibi vectigal singuli lubentius exsolverent. Legenda hanc in rem *lib. XII epist. 16*, ubi non obscure demonstrat necessitate compulsus fuisse se ad repetenda vectigalia; ea lege, ut nec exactionis anteverteret tempus, nec ad iniquum tributum quisquam cogeretur. Et sane quam longe aberat ab inferendo cuiquam damno, quod datas sibi occasiones subveniendi provinciis animo propenso nunquam non arripiebat; testes *Brutii, testis Lucania*, quibus dimidium census remisit: testis *urbs Rhegium*, erga quam eodem indulgentiæ beneficio usum esse virum munificentissimum comperimus. Quinetiam eo usque progressa est præfecti nostri liberalitas, ut etiam privata quorundam prædia ac possessiones calamitate afflictas, relaxata penitus indictione tributi, studuerit restaurare (*Var. lib. XII, ep. 7*). Cumque accepisset ubiores solito fruges Istriensem agrum protulisse, quo fructus facilius colligerent incolæ, pecuniam ad illos destinasse legimus (*Lib. XII, ep. 12*).

Quid tandem! Quam ampla præmia militibus suis, alisque prætorii administris contulerit, facile prorsus advertet qui epistolæ 36 et 37 libri undecimi perpenderit. Nullam ibi certam primiscrinio pecuniæ summam constituit; sed eum tantumdem mercedis jubet percipere, ut et iustis laboribus perfruatur, et posterij ejus exemplum liberæ famulationis accipiant, cum eum pro sua fide bene habitum esse cognoscunt. Quid videret aliud a munificentissimo præfecto expectares, qui natus solum ad tribuendam largam manu singulis beneficia videbatur, qui æquissimum dicebat, ut laboris sui prætia recipiant, qui publicis utilitatibus obsecundant?

§ LVI. *Vinctis carceribusque inclusis libertatem dat*. Supererat ut quam pius, quam benignus esset, vel ipsi rei comprobarent. Id feliciter quidam experti sunt carceribus vinculisque detenti, quos pio miserationis sensu permotus jussit solvi. *Scelerum ultionem*, inquebat (*Lib. XI, ep. 41*), *omni quidem tempore urgere debet iudicium integritas; sed festis sobenioribus remissiones ad remum esse convenit quam*

severiores ad pœnam, ut ad Redemptorem omnium remissionis itinere pervenire possimus. Deinde tam præclaro ornatuque sermonis cultu indulgentiam ipsam per apostrophen alloquitur, ut mentem subeat singula hic ejus verba recensere. Sed ne nos æquo prolixiores legentibus forte videamur, sententias aliquot ex longiori orationis ductu proferemus. *Hactæ, inquit (*Ibidem*), indulgentiam, quæ solvis, et præstales; quis tuo non egeat munere, cum sit peccare commune? Remittendo aliis, nobis parcimus*. Deinde solutos vinculis reos compellat, ut concessum facilitate judicis vitæ beneficium, in peccandi licentiam non transferrent; quin potius perditos mores, perversamque vitæ conditionem deponerent, quæ eos carceri et neci addixerant, debitam sceleribus daturos pœnam, nisi ipsa supervenisset indulgentia: *Odisee debetis, quod vos tradidit neci (*Ibidem*)*. Postmodum hoc effatis sermonem concludit, quod non modo rei vinculis constringerentur, verum etiam quod patiatur omnis homo periculosos nexu (*Ibidem*), quibus nos convenit eximi; ut sicut vincti naturæ, nos cœlestis gratiæ libertate gauderemus: *Claustra reos dimittant, nos vinculo improba cogitationis absolvant (*Ibidem*)*.

§ LVII. *Scribit libros Variarum*. Illud denique nobis præcipue considerandum est, quod gravius cum teneretur; nec ei horarum momenta præstarentur: sed, ut ipse ait (*In prima præfat. Variarum*), dum alter eum frequentia invidiosæ interpellationis exaggerat, alter miseriarum mole castigat, alter furiosa contentionum seditione circumdat: dum ipsas quoque noctes inexplicabilis cura circumvolat, ne desit alimonia civitatibus; uno verbo dum prætorianæ præfecturæ immenso onere gravaretur, rogatur ab amicis ut varias litteras publici juris faceret, quas sub imperio, vel ex mandato regum scripserat, quorum favore et beneficio ad amplissimas regni dignitates fuerat evehctus. Absque ulla familiarium offensione ingentes illas curas, illam gravem negotiorum, quibus oneratus tunc erat, molem jure Cassiodorus excusasset: pro sua tamen erga omnes animi benevolentia, libros duodecim epistolarum edidit, quos titulo *Variarum* inscripsit, propter diversa quæ in eis continentur rerum argumenta. Quinque prioribus libris litteras et edicta complexus est quæ sub Theodorico; octavo, nono et decimo ea quæ sub Athalarico, Theodahato, et Vitige scripsit; sextus et septimus dignitatum continent formulas quæ sub Gothorum imperio vigeant; undecimus denique et duodecimus collectas habent epistolæ et decreta quæ ipse cum prætorio præset ad plures destinavit. Nec alium secutus est ordinem in colligendis litteris, quam ut eas simul componeret quas sub singulis regibus scripserat; non secus ac in unum eas congressit, quas præfectus prætorio misit ad diversos, ommissa temporis ratione quo singulæ scriptæ fuerant. Id constat ex hoc argumento, quod unam a. l. probationem rei sufficiet. Siquidem epistolæ 20 libri XI ad Thomacem et Petrum directæ in eum finem ut vasa sacra redderentur quæ ab Azapito papa fisco fuerant addicta, præposita reperit sextadecima ejusdem lib. XII, data sub indictione I, hoc est an. 538, cum ad Thomacem et Petrum scripserit anno ad summum 536.

§ LVIII. *Scribit librum de Anima*. Hanc *Variarum* collectionem vix absolverat, cum iterum postulantis amicis, librum scripsit de Anima et virtutibus ejus; in quo tam reconditos pietatis sensus aperit, in ultimo præsertim capitulo, et in libri conclusionem, ut eum a viro altissimæ contemplationi tantum dedito compositum potius diceres quam a præfecto prætorio tot curis diurnis ac nocturnis impedito, ut ne momento quidem sibi a publico labore vacare posset. Scio eum in extremo libri hujus capite, atque etiam in Commentario in Psalmos optimari justorum animas in sinum beatæ æternitatis prius non esse a mittendas, vel in æternæ calamitatis abyssum impios demergendos, quam extremi discussione ju-

dicii factorum omnium fructum capiamus. Verum nemo nescit quæ sint hac de re sanctorum Patrum opiniones, quæ quidem crimine facile purgabant Cassiodorum.

§ LIX. *Quantum pietas Cassiodori eluceat in fine libri de Anima.* Hic lectorem sisto, illumque etiam atque etiam obscuro ultimis hujus libri paginas evolvat attentius, ut expressa passim humilitatis cæterarumque virtutum insignia perscipiat; observetque quam fuerit sejuncta a terrenis M. Cassiodorus, quam expeditus a vanis cupiditatibus, qualis falsæ honorum imaginis contemptor. Et sane mirari desinet quod vir præstantissimus, ad culmen dignitatum earum evectus quæ amplissima omnium censentur, cujus adeo felix fuit fortunæ conditio, ut eam rerum temporumque mutabilitas non attigerit, quem amaverunt et coluerunt reges quatuor; quibus regnantibus, tam libera et plena fuerat potius auctoritate, ut famam sibi gloriæ singularem clarissimosque titulos comparasset; non mirabitur, inquam, quod his omnibus postpositis honorum gradibus, spretisque divitiis ab aula secesserit, ut intra claustrum ambitum, solitudinis et tranquillitatis amore, se cohiberet, uni Deo ac cœlitibus vacaturus.

§ LX. *Quomodo, et quando sæculo renuntiaverit.*

Anno igitur 538 vel 539, deposita præfecturæ dignitate, sæculoque valere jussu, Magnus Aurelius Cassiodorus in urbem Scyllacium vitæ quietioris desiderio contendit; juxta quam constructam a se monasterium veluti tutissimum salutis portum ingressus est. Ingentem tanti viri jacturam ægre admodum tulit Gothorum gens, eorumque regno, cujus decus et ornamentum exstiterat, ardentissimum fecit sui desiderium; nec multo post ejus discessum subsequuta est regni jam deficientis ruina. Contra vero monasticæ professioni magna facta est honoris et splendoris accessio in clarissimi hujus viri susceptione; cujus vita in instituto cœnobiali tantum fuit conspicua monasticis virtutibus, quantum ornamentis probitatis inter proceres claruerat gloriosa.

Ad annum ætatis 69 vel 70 processerat quando in monasterium se recepit, eo animi vigore et robore præstans, ut injustus habeatur quisquis eum sæculi tempestatibus subduxisse caput, et imperii oneribus humeros eo potissimum tempore subtraxisse dicat quo patriæ famulam manum amplius commodare fessus non valeret. Etenim in altera hujus historię parte quam multos labores, quam duros constanti animo pertulerit in professione monastica, ubi ad annum 93 et amplius vitam produxit, Deo juvante, demonstrabimus.

PARS ALTERA.

§ I. *Status Cassiodori cum sæculo renuntiare.* Itactenus tam claris in aula regum et plebis, et dignitatum collucentem decoribus, suspeximus Magnum Cassiodorum; ut absolutissimum, quod admirari magis quam imitari vel sapientissimi quique viri possint, prudentiæ cæterarumque virtutum exemplar eum vocare non dubitem; quandoquidem nec humilitatem Christianam cum purpure fulgoribus erubuit insuetæ societatis vinculo colligare; nec minor devotione sacris Evangelii oraculis, quam justitiæ humanæ legibus obtemperavit. Intueri eum nunc lubet abdicantem se honoribus sæculi, et aulam cœnobio, contubernio monachorum societatem principum servorumque frequentiam, divitias paupertate commercio felicissimo commutantem.

§ II. *Status regni Gothici et monasticæ, Cassiodoro illud deserente, et hanc amplectente.* Gothorum imperium, quod virtutum suarum diu munimine suffulserat Cassiodorus, certissimam ad ruinam tandem inclinabatur, ardebatque bellorum ignibus Italia fere jam consumpta, quos imperator Justinianus Vitigisque rex passim accenderant. Interim solatium haud exiguum afflictis temporibus cepit Imperium ex instauratione monasticæ disciplinæ, quam pene collapsam in Occidente D. Benedictus pristino splendore restituere, et sanctissimis legibus communire satagebat. Principem hanc orbis regionem bellicus furor deprædabat, funestoque languentes populos involvebat incendio; at grassantes impune flammam nemo non confidebat brevi extinguendas a novo legislatore Benedicto, qui constitutus in monte, ut alter Moyses, supplices manus ad cœlos tendebat, largissimam gratiæ copiam impetraturus. Ea erat Italorum calamitas, ut undique armorum audiret fragor, ubique fames, ubique mors dominaretur: at cœlesti mysticæ Benedicto terrenus aderat angelorum chorus, hoc est, pia monachorum turba, sanctissimi magistri verbis et exemplis erudita, quorum ad Deum fuscæ preces assidue infelicem patriam haud dubium erat, quin auxiliis sublevarent opportunissimis. Hæc ita cum essent, non temere posset quis hic affirmare contemptum sæculi fastidiumque Cassiodoro concitatum fuisse tum ex contemplatione regis adversis succumbentibus casibus, et Gothici regni tot ubique tumultibus bellorum insonantis; tum ex fama D. Benedicti, et discipulorum ejus, quorum in-

credibiles triumphos stupentes omnium intuebantur animi, plaudentia omnium ora loquebantur.

§ III. *Rejicitur Centuriatorum opinio de causa secessus Cassiodori.* Nam quod ex inaudita regum Italorum crudelitate innocentissimos quosque viros furori mactantium suo, in claustris latitandi ansam arripuerit Cassiodorus, et fortunæ mobilitatis testis oculatus e summo illo dignitatis fastigio se ad monasticæ conditionis humilitatem demiserit, ne et ipse quoque inconstantissimæ rerum humanarum dominiæ ludibrio foret, ficta est profecto et temeraria Centuriatorum fabula. Scilicet cum præclarissimum, et posteris consignandum hujus nobilissimi viri factum prætermitti silentio non posse animadvertent, illud tam frigide memoraverunt homines invidi, ut opibus, potentia, et, quod majus est, virtutibus conspicuum Senatorem, propterea quod iniquæ fortunæ discederet, amplissima munera, facultates amplissimas abjecisse dixerint. Nec mirum quod quibus monasticæ vitæ institutum nauseam facit, in fastidioso verborum ambitu dignum Cassiodoro secessum renuntient.

§ IV. *Rejicitur sententia Trithemii de causa ejusdem secessus.* Sed et eum Trithemius lib. III de Viris Illustribus ordinis S. Benedicti, cap. 7, refert consilium ad asylum sacre religionis ex aula periculis confugiendi tandem inisse, quod nimirum clarissimo Severino Boetio necem Theodoricus intulisset. Verum Trithemii, viri alioqui doctissimi, et de ordine nostro meritisissimi sententiæ nullus, opinor, subscribet; præsertim cum ab utriusque obitu Theodoricus videlicet et Boetii, multis decoratum honoribus ab Athalarico, Theodahato, Vitige, maximorumque oneratum regni negotiorum mole Cassiodorum fuisse nemo est qui nesciat.

§ V. *Vera causa Cassiodori secessus.* Itaque similis vero nobis videtur tantum viri fluxas opes, dignitates fluxas despexisse, ut per religiosas humilitatem summo rerum Moderatori se manciparet. Sciebat enim vir sapientissimus præstantissimis quibusque imperis longe præstantiorem esse Christianam servitutem; eamque omnibus sæculi dignitatibus, divitiis mundi, et carnis deliciis cur prætulit non obscuram, ut puto, reddidit rationem, cum in fine libri de Anima Christum humilis discipulus hunc

lem Magistrum sic alloquitur : *Tibi utilius est servire quam regna mundi capessere.*

§ VI. *Cassiodorum non prope Ravennam sed prope Scyllacium secessisse.* Jam vero quod loci, dum e procellosis undis sæculi lætus emergeret, velut ad portum tutissimum appulerit, non satis constat. Nonnulli auctores, ut Trilhemius, Barrius, Rubens, Ugellus, Cuspinianus, eum in cœnobio prope Ravennam constructo, monasticas vestes induisse volunt : alii vero quos sequimur, in Brutiorum regione juxta Scyllacium, natale solum, suum, in quo religiosam vitam egit, monasterium ædificatum a Cassiodoro fuisse æquiori judicio censent. Gemina suam hanc opinionem ratione firmat Baronius (*Ad an. Ch. 562*). Altera est, quia cœnobium Castellense, quod prope Scyllacium situm fuisse ex epistolis duabus D. Gregorii Magni colligere est, Cassiodorus ipse suum appellat. Altera, quod incredibile sit virum aulici bellicique strepitus jam dulum impatientem, tranquilla sanctæ solitudinis otia toto pectoris æstu jam tantum anhelantem, secessum sibi apud Ravennam, insolitis armorum quassatam motibus, delegisse.

§ VII. *Idem uberius demonstratur, et quis sit fluvius Pelena.* At certe Baronio Pelena qua parte Italiæ suas aquas volveret, haud innotuit, cujus tamen fluente monasterio Vivariensi admodum vicina Senator noster asserit, adeo ut *amnis arte moderatus in hortos cum necessarius judicaretur, facile influeret* (*Divin. Litt., cap. 29*). Sed et scriptor Italus brevi e liturus sacram Brutiorum historiam, ut ad nos Scyllacio rescriptum est, qui quidem hæc oculis perlustravit loca, dicit, luce clarius patere fluvium Pelenam eum esse quem hodie Scyllacii amnem vocant, et vicinum monasterio Vivariensi agrum labentibus leniter aquis irrigare. Unde cœnobium ad quod e tumidis sæculi fluctibus Cassiodorus feliciter enavigavit, non procul Scyllacio distare nova certa probatione conjici potest; cum et illud Pelenæ undis pervium fuisse vel ipse commemoret (*Divin. Litt. cap. 29*). His adde quod mons vulgo Moscio dictus et Castellensi, cujus ad radices vivaria effoderat, cujus in vertice monachis ad eremiticam vitam a cœnobitica transire cupientibus cellas destinarat Cassiodorus, declivi facilitate ad urbem Scyllacium deprimitur. Et sane geographis tum antiquis, tum hodiernis planus est ubique, et palustris, nec montibus circumvallatus ager Ravennatensis; cum tamen conterminum, imo inclusum septis monasterii sui fuisse montem Moscio, seu Castellensi Senator asseveret. Denique contra Ugellum, Augustinum Florentinum, et alios quosdam probat citatus auctor Italus ad cœnobium Classense, D. Apollinari sacrum, tertio milliari procul Ravenna exstructum, nusquam se contulisse monasticæ disciplinæ candidatum Cassiodorum; quod fieri non possit ut in monasterio, quod anno tantum 545 excitatum, cujus basilicam anno 549 consecratam, in quo monachos anno 595 in canonicorum loco subrogatos novimus, monasticæ militiæ nomen anno 538 vel 539 claustrum novus incola dederit.

§ VIII. *Cur dictus sit Cassiodorus apud Romam floruisse.* Cæterum in dissolvendis nodis quibus historias implicuere scriptores quamplurimi, dissentientes a nobis, si quid et temporis et laboris posuimus, lector benignus excusabit, dicam ? an pergratum sibi fecisse nos æquus fatebitur; quippe qui lucem non modicam attulerimus iis quæ tum apud Paulum Diaconum de gestis Longobardorum, tum apud abbatem Uspersensem in Chronico ad annum 527 sat obscuris verborum ambagibus leguntur : *Cassiodorus, inquit, apud Romam tam sæculari quam divina scientia claruit.* Quas quidem voces nolim sic intelligas, quasi Romæ monachum egerit, aut monasterium condiderit, quod, sicuti ex dictis liquet, erexit juxta Scyllacium; sed aut quantum gloriæ non Romæ solum, verum etiam in Italia tota divitiarum contemptus secessusque in solitudinem piissimo ac fortissi-

mo transfugæ pepererit, indicare voluisse doctissimos viros : aut certe tempus quo amplissimis fulgebat honoribus, scribebatque regum nomine litteras elegantes, atque sermones habebat, eloquentiæ tum sacræ, tum profanæ testes, ab eis fuisse designatum, non incertus, non ambiguus interpreti divinaverim.

§ IX. *Cassiodorum monasterium exstruxit patrio in solo prope Scyllacium.* Igitur patrio in solo prope Scyllacium ibi cœnobium exstruxit M. Cassiodorus, ubi olim cum Lucanis et Brutiis esset præpositus, uno circiter ab urbe milliari versus Scyllaceum sinum, ad Moscii montis radices, vivaria jusserat effodi (*Lib. XII Var., ep. 15*). Illud enim terræ spatium quod a civitate ad mare protenditur, totum Senatoris possessionibus annumeratum fuisse laudatus auctor Italus tradit. Quin etiam illic hodie cernitur prædium alias Schilitano, nunc Scallati nuncupatum, subjacens monasterio Vivariensi, cujus in fundo situm est; quare monachis census annum incolæ persolvere quondam tenebantur, ut colligitur ex epistola D. Gregorii ad Joannem episcopum Scyllaceum, quæ trigesima tertia est lib. VII Registr., indict. I. Ibidem peramœna villa, Castellensi appellata, visitur, quam Cassiodorus olim, nunc tenet clarus nobilitate civis Scyllacii, ex antiqua oriundus Gerondæ familia, quæ Arnaldum Gerondam Normannum, Rogerio comiti quondam imprimis charum, auctorem agnoscit.

§ X. *Prædia, reditus, et situs monasterii a Cassiodoro exstructi.* Cassiodorum et hoc et aliis quæ ipsi hæreditario jure obtigerant, cœnobium Vivariense donasse prædii probabile omnino est. Annuus certe reditus superbissimis, teste Fabro, ædificiis respondisse copiosissimos non dubitanter affirmaverim. Situm vero gratissimum exhibebat montis marisque vicinia, et Pelenæ aquis irrigua planities. At ingenium soli Vivariensis tam docto, tam accurato exaravit calamo Cassiodorus ipse cap. 29 lib. de Div. Litt., ut illud quale sit, non legere magis quam ipsis oculis cernere liceat. Quare ne jam actum agere videar, sufficiat hic ex innumerabili laudum copia ea commemorare, quibus tanta ait fuisse loci felicitas commoda, tantamque ubertatem, ut aliis, etiam perfectioribus ascetis posset non immerito invidiam facere : suos enim, postquam Vivariensi loca descripsit, sic alloquitur monachos : *Ita fit, inquit (Lib. Divin. Litt., cap. 29), ut monasterium vestrum potius quaeratur ab aliis, quam vos extranea loca desiderare possitis.*

§ XI. *Monasterium Cassiodori cur Vivariense, et Castellense appellatum.* An cœnobium quod subter montem, et cellulæ quæ supra eundem eremitis condidit Cassiodorus, unicum vel duplex monasterium censi queant, non immerito forsitan addubites. Nam utrique sententiæ favere Senator ipse videtur, dum modo his utitur verbis : *Monasterium Vivariense : Monasterium vestrum : in Monasterio Vivariensi ; modo istis : Monasteria sancta.* Abbatem de proprio claustro loquentem hic sequimur. Ac primo quidem unicum fuisse probant situs intra eosdem muros, precum cœnobitas inter et anachoretas communio, cœnobitis facilis ad montem aditus, transitusque ad vitam eremiticam. Duplex autem fuisse eorum a se invicem distantia, victus, colloquii et abbatum diversitas clare demonstrant. Igitur si monasterii vocabulum in arctiori sensu accipias, Vivariensis loca distinguas; si vero in ampliori, confundes, quemadmodum alias de Benedictinorum, nunc autem de Montisserrati et Camaldulensium Hispanorum solitudinibus dici potest. Hac ergo de causa Cassiodori temporibus binomine fuisse ejus monasterium reor, adeo ut quæ pars Vivariensis dicebatur, cœnobitarum se des esset; quæ Castellensis, eremitarum.

§ XII. *Quinam a fundatione usque ad hæc tempora monasterium Vivariense incoluerint.* Nec ingratum hic fore arbitror curioso lectori, quod ab auctore Italo nuper accipimus, Cassiodori scilicet monasterium ab ipso exordio, multisque post annis Benedictinos incoluisse; his successisse S. Basilii discipulos, quos inde tandem aut bellorum injuria, aut vicissis-

tudo temporum, aut exitialis toti Calabriae Maurorum Saracenorumve incursionibus expulere. Attamen existat etiamnum antiquissima illa domus, D. Gregorii Thaumaturgi et illustri nobilitate titulo, et sacris cineribus dives: sed miseram hen! rerum humanarum experta sortem, quæ nec stabilem et inoffensum cursum diu retinere, nec semper indeficienti splendore clarere consequerunt.

§ XIII. An Cassiodorus monasticam professionem emisit in monasterio a se constructo. Monachum fuisse Cassiodorum in eo quod ædificaverat monasterio unanimi tot auctorum tum veterum, tum recentiorum, nec catholicorum modo, sed et heterodoxorum, nempe Cuspiniani Centuriatorumque consensu receptum est, ut mirari satis non possim quosdam hujus ævi criticos ea de re litem adhuc movere velle, maxime cum Senator ipse suis in operibus passim de humili monachi conditione gloriatur. Ait enim in præfatione psalmi cxxx: *Utinam boves simus, qui agrum Domini sulcis regularibus exaramus!* Et in libro de Divinis Litteris (Cap. 25) de Dionysio Exiguo loquens, *Nobiscum, inquit, orare consueverat, etc.* Ex quibus non monachi modo gestasse habitum, sed et regularis instituti præscriptas leges observasse Cassiodorus arguitur. Hanc ipse recte vivendi disciplinam in præfatione libri de Orthographia *conversionis suæ tempus* vocat. Quamobrem in veteribus manuscriptis Commentarii in Psalmos, et in Historia Tripartita *Conversus, et Servus Dei* cognominatur.

§ XIV. An Cassiodorus regulam S. Benedicti amplectus sit. Alumnis suis clarissimum et pietate et scientia virum acensuerat hactenus Benedictina familia; donec filio charissimo nil tale suspicantem matrem, nescio an sat consulto, orbare ausus est cardinalis Baronius, scriptor aliqui consultius. Utrum ei proles erepta reddenda sit brevi dissertatione expendimus; quam, ne tanti viri recte factorum intermitteretur series, in calceam hujus historiae censuimus rejiciendam.

§ XV. Cassiodorus regularis observantiæ tenacissimus. Qua micuerit sanctitate Cassiodorus, nemo, ut opinor, facilius demonstrare queat, quam si primum ostenderit quantum fuerit regularis disciplinæ tenax et religiosus cultor. Primus ad eam gradus est intimæ studium solitudo: eam porro sic coluit Senator, ut statim atque se a turba strepituque aulicorum in otium contulit, ab omni prorsus mortalium consortio vixerit remotissimus. Id facilius ut assequeretur cum monasterium construeret, cavet imprimis ne ulla sibi aut suis esset cum reliquis hominibus communionis societatisque necessitas. Quamobrem hortos omni genere cum olerum, tum arborum conseri jussit; vivaria, quæ pisce plurimo nunquam non abundarent, effodi; molendina exædificari, ut testatur capite 29 lib. de Div. Litteris: *Habetis hortos irriguos, et piscos amnis Pclenæ fluentia vicina, qui infuit vobis arte moderatus, ubicunque necessarius judicatur, et hortis vestris sufficiens, et molendinis.* Denique sagaci adeo providentia ea omnia quibus vita cœnobitica indiget, ipsis monasterii muris inclusit, ut nihil ibi ad commodam monachorum habitationem potuerit in posterum desiderari, nec ulli unquam extra claustra Vivariensia vagandi vel minima data sit occasio.

§ XVI. Cassiodorum abbatem fuisse Vivariensis monasterii. Quis primus cœnobio Vivariensi præfuerit archimandrita certo non scimus; illud unum scimus et ex præfatione libri de Orthographia, et ex communi scriptorum fere omnium consensione munus abbatibus aliquando gessisse Cassiodorum. Et vero tali honore dignior quis Vivariensium unquam esse potuit? Aut quæ virtus abbati necessaria in anima Cassiodori, velut in solio regina, non dominabatur? Prudentia in eo singularis eminebat, qua sicut Italiam ante, sic postea cœnobium rexit; ardentissimum in eo erat perfectionis studium: totum quippe vitæ spatium sic transegit, ut seipso melior fieret in dies et sanctior, discipulisque ad continentiam, humilitatem,

paupertatem factio magis quam voce commensuraret viam; comitas in alloquio, et obvia in omnes voluntas; fortitudo, qua severiorem nunquam patiebatur remitti disciplinam; eunctæ denique virtutes contendebant inter se pia quadam lite, quænam prius, quænam augustius Cassiodori pectus exornavisset.

§ XVII. Maxima Cassiodori circa divinum officium sollicitudo. Incredibilis erat abbas Cassiodori circa divinum cultum sollicitudo, sedulitas, assiduitas. Nimirum ut nihil supremo rerum opiflice nobilius esse probe judicabat vir religiosissimus: ita nihil ipsi opere Dei charius, nihil antiquius fuit. Eumdem ac D. Benedictum in Regula divini officii tam diurnis quam nocturnis horis ordinem, eadem tempora constituerat, ut intelligitur ex ejus verbis in psalmum cxviii, versu, *Septies in die, etc.* *Et si, inquit, ad litteram velimus advertere, septem illas significat vices, quibus se monachorum pia devotio consolatur, id est, matutinos [id est laudes], tertiam, sextam, nonam, lucernariam [id est vespas] nocturnos [id est vigiliis nocturnas].* Primum vero recitari solitam apud eos in choro testatur in præfatione Psalterii: *Ipsi, scilicet psalmi, nobis primam diei horam dedicant.* Completorios denique sic designat: *Ipsi noctis adventu, ne mens nostra tenebretur efficiunt.* Hæc erat ultima diei hora, quam a D. Benedicto in Occidente primum institutam fuisse eminentiss. cardin. Bona (Cap. 10 de Div. Psal.), pluresque alii, quorum adducit auctoritatem, adnotarunt. Parum quidem non erat quod tam præclaro canonicas horas digessisset ordine; sed excitandi adhuc erant monachi ut summa cum festinatione statutis temporibus ad oratorium occurrerent: id non verbis solum et exemplis egregie præstitit Cassiodorus verum etiam ab eo cum aquatilia, tum solaria herologia procurata sunt, ut milites Christi certissimis signis admoniti ad opus exercendum divinum, quasi tubis clangentibus evocarentur (Lib. Divin. Litt., cap. 70). Huic abbatis sui vigilantia respondebat summus monachorum fervor; eos enim audivisses diu noctuque pari contentione mentis et oris Victori Christo letum psæna decantare; eos angelicæ reverentiæ æmula modestia divinæ astare Majestati conspexisses: *Silenti nocte humana vox prorumpit in musicam, verbisque arte modulatis ad illum redire facit, a quo pro salute humani generis divinum venit eloquium... Sit una vox psallentium, et cum angelis Dei, quos audire non possumus, laudum verba miscemus (Præfat. in Psalter.).*

§ XVIII. Exercitia regularis Cassiodori et Vivariensium. Orationi, quam esse vitiorum expultricem, indagatricem virtutum, severioris disciplinæ conservatricem, piarum cogitationum seminarium ferillissimum, contra demonum furentium impetus propugnaculum apprime noverat abbas eximius, eo studio cum Vivariensibus suis vacabat, ut quempiam ab ea neque utilitatis sive domesticæ, sive publicæ ratio, neque negotiorum incumbendum necessitas eximeret. Jam quidquid vacui temporis dabatur orationis, et officii divini penso perfunctis, id totum aut lectioni, aut exscribendis antiquariorum more seu S. Scripturæ, seu Patrum libris, horologiis sua cuilibet exercitio spatia tribuentibus, impigri consecrabant; ea propter suas etiam se clepsydras et horologia construxisse testatur, cum ait: *Sed nec horarum modulos passi sumus vos ullatenus ignorare, qui ad magnas utilitates humani generis noscuntur inventi. Quapropter horologium vobis unum, quod solis claritas indicet, præparasse cognoscor; alterum vero aquatile, quod die noctuque horarum jugiter indicat quantitatem.*

§ XIX. Quibus laboribus suos monachos exerceret Cassiodorus. Eam vim, id momentum in scientiis positum esse ad tuenda bonisque omnibus cumulanda monasteria existimabat vir eruditissimus, ut nullum non discipulorum ad litterarum studium, propositis iis quæ solent ex illo percipi commodis, admotis veluti calcaribus instigaret. Si qui forte tarditatem ingenii prætendebant, moncbat radicem amarissimam-

rum fructus fore suavissimos; quod asperum et inamœnum putabant, sic esse dulce, sic jucundum, nihil ut dulcius, nihil ut jucundius votis quidem conceptis expeti posset. *Tunc*, inquit *(Lib. Div. Litt., cap. 28)*, *salutaris assiduitas eruditos efficit, quos in prima fronte profunditas lectionis exterruit*. Quos autem natura inllexerat hebetiores quam ut ea quæ vulgo indocto arcana sunt, et suspensos animos tenent, possent unquam perscrutari; rudia saltem in obtusis ingeniis sic exprimi curabat litterarum lineamenta, ut aliqua scientiæ mediocritate suffulta (*Ibidem*), rusticano postmodum operi iuberet incumbere: *Quia nec ipsum esse a monachis alienum censebat hortos colere, agros exercere, et pomorum secunditate gratulari (Ibidem)*. Quid vero eum cause impelleret ad amandandam procul a cœnobitis otiositatem, aperit ipse hac præclara sententia: *Peccato profecto tolleretur locus, si otiosum tempus non haberet mens inquieta mortaliū (Lib. Div. Litt., cap. 16)*. Et alibi: *Nolite amare desidiam, quam Domino cognoscitis odiosam (Ibid., cap. 52)*.

§ XX. *Cassiodorus monachos suos philosophiam docet, et litteras humaniores*. Quæ recensuimus hactenus ea sunt, ut nullo dicendi genere, Tulliano licet, digno satis exprimi queant. At quæ supersunt, humanæ mentis captum ita superant, ut vix mihi ipsi fidem habeam de Cassiodori tum ætate, tum dignitate. Quis enim sibi inducat animum senem monachis pueris literario in ludo colluisse? Abbatem tanta fama celebrem, scientias humaniores publice docendas suscepisse? Virum multis assidue occupationibus obrutum, quo facilior ad litteras fratribus sterneretur via, in Donatum Commentarios, libros de Orthographia, Grammatica, Rhetorica, Dialectica emisisse in lucem, sociumque sibi in tradendis philosophiæ præceptis Dionysium Exiguum ascivisse? Incredibilia sane nobis hæc viderentur, nisi quantum suo in monasterio Musis regnum semper esse voluerit vir de re litteraria meritissimus, nisi quanto pretiosorem negotiis reliquis discipulorum profectum vir splendoris monastici studiosissimus semper haberit, nosceremus.

§ XXI. *Quid Dionysius Exiguus Cassiodori socius in monasterio Vivariensi egerit*. Quoniam autem de Dionysio Exiguo, quem mutæ necessitudinis abbati monachisque Vivariensibus junxerat nexus, fieri a nobis mentio coepit, quali virtutis doctrinæque luce micuerit, non erit hic abs re commemorare. Et quia Cassiodoro quocum plures annos vixit amicissimè, notissimus fuit; viri clarissimi, qui fulgore scientiæ catholicam Ecclesiam mirum in modum illustravit, veram et veluti spirantem iconem abbatis nostri scriptis expressam lectoris oculis obijciemus. *Fuit, ait Cassiodorus (Lib. Div. Litt. cap. 25)*, *nostri temporibus Dionysius monachus, Scythia natione: sed moribus omnino Romanus, in utraque lingua valde doctissimus: reddens actionibus suis quam in libris Domini legerat æquitatem. Scripturas divinas tanta curiositate discusserat atque intellexerat, ut undecunque interrogatus fuisset, paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum. Qui necum dialecticam legit, et in exemplo gloriosi magisterii plurimos annos vitam suam, Domino præstante, transegit... Fuit in illo cum sapientia magna simplicitas, cum doctrina humilitas, cum faciundia loquendi paritas; ut in nullo se vel extremis famulis ansefferet, cum dignus esset regum sine dubitatione colloquiis... Qui petitus a Stephano episcopo Salonitano ex Græcis exemplaribus canones ecclesiasticos moribus suis pares, ut erat planus atque disertus, magna eloquentiæ suæ luce composuit, quos hodie usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur... Alia quoque multa ex Græco transtulit in Latinum, quæ utilitati possunt ecclesiasticæ convenire... Fundebat lacrymas motus impunctio, cum audiebat verba garrula lætitiæ... Sed ut bona mentis infusata laude referamus, erat totus catholicus, totus paternis regulis perseveranter adjunctus; et quidquid possunt legentes per diversos querere, in illius scientia cognoscebatur fulgere... Sed ille jam sæculi perversitate derelicta,*

A præstante Domino, in Ecclesiæ pace susceptus, inter Dei famulos credendus est habere consortium. Illustre hoc de amico suo testimonium vocibus claudit modestia et humilitate plenissimis: *Pudet me de consorte dicere, quod in me nequeo reperire*.

§ XXII. *Cassiodorus S. Scripturarum studiis suos exercet*. At redeamus, si placeat, ad lycæum Cassiodori, quod ipsius et Dionysii præceptionibus, velut limpidissimis gemini fontis aquis irriguum, quin, magno Castellensis domus, et totius orbis bono vernaret, revocari in dubium a nemine posse arbitror. Non alia de causa humaniores litteras Senator docebat Vivarienses, quam ut iis exercitationibus præculi, et quibusdam, ut ita dixerim, sublatis gradibus ad sacra theologiæ adyta tandem pertingerent. *Verumtamen*, inquit *(Lib. Div. Litt. cap. 28)*, *nec sanctissimi Patres illud decreverunt, ut sæcularium litterarum studia respuantur: quia non exinde minimum ad sacras Scripturas intelligendas sensus noster instruitur*. Hinc factum est, ut quanto caducis æterna, cœlestia terrenis antecellant, tanto diligentior operam divinis Scripturis, quam levioribus studiis impendi voluerit. Scholas sacras aperturum se olim, publicis dum adhuc implicaretur negotiis, promiserat, quemadmodum in altera hujus historiæ parte præfati sumus. Fidem jam liberat saam in cœnobio, quam tum Romæ effervescentibus undique bellis non potuerat. Cavet ergo imprimis ne ascetis Vivariensibus hac in parte ullatenus defuisse aliquando videatur; atque ut laboribus suis majori responderent assiduitate et diligentia, monet eorum ope, si modo ad rerum divinarum notitiam curas omnes, omnia studia contulerint, discutiendas ignorantia tenebras; virtutem, ad cujus templum per ædem sapientiæ iter est, posterorum animis ingenerandam; gloriæ, quæ ex sapientia tanquam ex uberrimo fonte profluit, omnium mentibus inserendam cupiditatem.

§ XXIII. *Sacræ Scripturæ studio incumbendi methodum suos docet Cassiodorus*. Non ignorabat Cassiodorus quidquid peccatur a tironibus in sacrarum litterarum studio, peccari ut plurimum ordinis perturbatione; dum qui prius libri legi debuerant, ii posterius; qui posterius, ii prius pervolvuntur. Quare discipulis præcipit (*Præf. in lib. de Div. Litt.*), *ut moderentur sapienter desideria sua, per ordinem quæ sunt legenda discentes*. Quam quidem methodum quo servarent religiosius, librum de Divinis Litteris edidit. *Ad hoc, ait, divina charitate probor esse compulsus, ut ad vicem magistri introductorios vobis libros, Domino præstante, conficerem; per quos, sicut æstimo, Scripturarum divinarum series, et sæcularium litterarum compendiosa notitia Domini munere panderentur*. Addit (*Ibidem*) *ascendendum quoque ad sacram Scripturam per expositiones probabiles Patrum*. Unde non tantum divini auctoritatis codices, quos ibidem novem in partes distinxit, proposuit pervolvendos; verum etiam quæ essent opera sanctorum doctorum explanandis idonea indicavit. Et ne qua hæreticæ contagionis labes fidei puram integritatem inficeret, quibus in locis a vero deviaerint auctores, designavit; sic autem ab errorum Origenis scopulis eos avertit (*Lib. Div. Litt. cap. 1*): *Quapropter in operibus ejusdem Origenis, quantum transiens invenire prævalui loca quæ contra regulas Patrum æpiscoporum repudiatione signavi, ut decipere non prævaleat, qui tali signo in pravis sensibus cavendus esse monstratur*. Nec ob aliam quoque causam tanta quanta potuit diligentia perfectam epistolam ad Romanos, quæ tum omnium versabat manus, et catholicos doctores in partes agebat, quod a Gelasio papa scripta vulgo crederetur, nefariis Pelagianæ pravitatis purgavit opinionibus.

§ XXIV. *Præclaram instruit bibliothecam Cassiodorus*. Libros quibus opus esse ad planiorem Scripturarum intelligentiam noverat, quosve aliis studiorum generibus, quæ contemplationi deditos viros non dedecent, subsidio fore arbitrabatur, incredibili prodigii magnificentiâ providit abbas noster, pie prodigus in procurandis necessariis, in emendis superfluis pie

parcus. Nec eum sane unquam aut certioribus, aut illustrioribus suum tum in discipulos, tum in Musas amorem declarasse iudicis puto, quam dum bibliothecam ingenti advectorum non ex Italia modo, sed et ex ipsis etiam remotissimis provinciis voluminum ditaret supellectile, sacris præsertim codicibus, sanctorum Patrum operibus, interpretum Scripturæ explanationibus, orthographorum lucubrationibus adornaret; vel ipso, quo proprium cuilibet auctori assignabat locum, ordine mirabilem decoraret. Verum, ut quas summam attingi Senatoris in comparandis libris curas, persequar jam singillatim: ubi primum rescivit factas a divo Hieronymo divinarum litterarum expositiones, misit mora nulla in diversa terrarum loca, qui et perquirent diligentius, et citius afferrent: Quos continuo de diversis partibus ubique direximus inquirendos, suscepturos nos esse divina miseratione confidimus (*Lib. Div. Litt., cap. 8*). Petri quoque Tripolitane provincie abbas in Epistolas D. Pauli commentarios ex Africa in Italiam ut comportarentur, effecit: Qui vobis inter alios codices divina gratia suffragante de Africa parte mittendus est (*Ibidem*). Ut intellexit regionum variarum lustratoribus, sedulis licet, non incidisse in manus librorum quorundam Scripturæ sacræ interpretationes a Bellatore presbytero, ut occurreret inopie tantæ, nec non et homilias Origenis in Esdram Latinitate donatas ad se transmitteret supplex impetravit. Quin etiam Epiphanium quemdam virum doctissimum sibi que amicissimum, opus quod sermone Græco in Cantica canticorum D. Epiphanium contulerat, Romanam in linguam, et ad bibliothecæ supplementum, et ad discipulorum usum transferret, exoravit.

§ XXV. *Tabernaculi et templi Salomonis figura a Cassiodoro depicta.* Annumerandam præclarissimis Cassiodorane bibliothecæ ornamentis censeo elegantem templi tabernaculicæ Salomonis iconem, quæ depicta subtiliter, ut ipse ait, lineamentis propriis in pandecte Latino corporis grandioris competenter aptaverat. Nondum perierat Bedæ temporibus opus illud mirabile, quod a se visum, et sibi utile fuisse suis in libris de templo tabernaculoque Salomonis ultro confitetur (*Lib. II de Tabernac., c. 42*): arbitrabatur nimirum venerabilis doctor nihil figuris illis perfectius, nihil accuratius excogitari posse. Hæc, inquit (*Lib. de Templo Salom., c. 16*), ut in pictura Cassiodori reperimus distincta, breviter adnotare curavimus: ita eum ab antiquis Judæis didicisse [forte add. credimus], neque virum tam eruditum voluisse in exemplum legendi proponere, quod non prius ipse verum esse cognovisset.

§ XXVI. *An Cassiodorus bibliothecas Romæ et Ravennæ habuerit.* Quemadmodum non in otio tantum Vivariensi, sed et aulicos inter strepitus scientias excoluerat Cassiodorus: ita quin et Romæ et Ravennæ, dum Gothicum regnum firmissimis fulciret præsidiiis, bibliothecam instruxerit, non ambigo. Romanæ mentionem ipse facit in tractatu de Musica. In bibliotheca, inquit, Romæ nos habuisse, etc. De Ravennate pariter dubitaturum neminem reor, nisi forte voluerit temere omnino asserere, hac in urbe, id est in ipsa Gothorum regum sede, unde Theodorici, Athalarici et successorum ætate, vel uno fere momento abesse Cassiodoro non licuit, musarum alumnum clarissimum, nec non acerrimum fautorem musas tam longo temporis spatio neglexisse. Egressus tandem e Vitigis aula Senator, et in claustris jam absconditus, Roma Ravennaque intactos a barbaris codices inexit, quibus Vivarienscm bibliothecam locupletaret. Hinc monachos monet, librum quemdam cuius auctor Albinus, cui titulus de Musica, Roma in cœnobium delerant, si modo gentili incursione non sublatum (*Lib. de Musica, in fine*) repererint. At subsistamus hic paulisper, si placet, et singularem abbatis in subministrandis monasterio necessariis libris diligentiam intenti contemplemur. Quid enim ibi a Vivariensibus potuisset desiderari? cum allatis modo verbis subdat, si forsan hostiles

manus non effugerit præfatus liber, habere eos *Gaudentium Mutiani Latinum; quem si sollicita intentione legant, hujus scientiæ scilicet Musicæ, eis atria patefacienda pollicetur (Ibidem).*

§ XXVII. *Cassiodorus suis demonstrat quantum in S. Scripturæ studio prosit oratio.* Quis jam Vivarienses fortunatos admodum non reputaverit, qui tam sancto abbati parebant, tam eruditum magistrum audiebant, tam faciles sibi, ob immensam pene librorum copiam, ad scientias omnes, maximeque ad divinarum notitiam aditus patere gaudebant? Quis Cassiodorum ipsum non fatebitur discipulis olim merito suos in colligendis undequaque voluminibus labores posuisse ob oculos his verbis (*lib. de Divin. Litt., cap. 35*): *Eia nunc, charissimi fratres, festinate in Scripturis sanctis proficere, quando me cognoscitis pro doctrinæ vestræ copia adiutorio dominicæ gratiæ tanta vobis et talia congregasse? Quæ quidem voces mirum est quantum monachos ad sectandam magistrum illam ac reginam disciplinarum theologiam, penetrandosque abstrusos Scripturarum sensus incenderint. Sibi tamen ac fratribus suis periturum oleum, perituram operam vir humillimus existimabat, nisi quod naturæ viribus nimium erat et impervium, id orationis ope a Deo scientiarum Domino consequerentur. Hinc eos sic hortatur in ipso libri de Divinis Litteris limine: Oremus ut nobis aperiantur illa quæ clausa sunt, et a legendi studio nullatenus abscedamus. Assertit alibi (*Lib. Div. Litt., cap. 28*) perfectam sapientiam non tam studio quam actibus bonis et orationibus assiduis obtineri, retineri obtentam.*

Quoniam autem exempla efficacius esse solent ad quælibet incitamentum, proponebat iis Davidem (*Præf. Divin. Litt.*), qui licet divinæ legis meditationi nunquam non intentus, nihilominus his cœlum continuo pulsabat clamoribus: *Da mihi intellectum ut discam mandata tua (Psalm. cxviii, 73)*. Dicebat hominem quemdam imbecilliori præclusum ingenio, præce creberrima reclusisse sibi difficillimi Scripturæ textus intelligentiam. Referebat alium, vel ipsorum alphabeti elementorum imperitum, frequenti oratione codicem traditum, ut facillime perlegeret, obtinuisse. Quapropter, inquit (*In præf. lib. Div. Litt.*), oremus ut nobis aperiantur illa quæ clausa sunt.

§ XXVIII. *Docet S. Scripturæ intelligentiam et labore simul, et oratione comparari.* Monebat tamen a cœnobitis ante divinum numen procumbentibus sic fundi preces non oportere, ut quæ postulassent, otiosis sibi annuenda crederent; sapientiæ candidatis nulli operæ parcendum; paucos admodum sine labore et velut dormientes pretiosissimo illo thesauro pro arcanis et inscrutabilibus mentis divinæ consiliis locupletatos fuisse: eos, si tantum munus decussatis, ut aiunt brachiis cœlitus accepturos se confiderent, temeritatis et inertie pœnas daturus magis quam vanis et audacioribus votis fruituros: *Legite, precor assidue, verba ipsius sunt (Præfat. Div. Litt.); recurrite diligenter, muer est enim intelligentiæ frequens et intenta meditatio. Et ut hæc altius discipulorum inflgat animis, præclaram hanc D. Hieronymi profert sententiam (Lib. Div. Litt. cap. 32): Amalctionem Scripturarum, et carnis vitia non amabis. Eo denique in opere nihil penitus prætermittendum sic eorum inculcat auribus, ut nihil antiquius, nihil magis ipsi cordi esse videatur. Ita enim monachos suos iterum alloquitur (*Lib. de Divin. Litt., cap. 28*): Quapropter toto nisu, toto labore, totis desideriis exquiramus, ut ad tale tantumque munus, Domino largiente pervenire mereamur.*

§ XXIX. *Quantum Vivarienses magistro Cassiodoro in S. Scripturæ scientia profecerint.* Neque vero sua Cassiodorum spes sefellit; messuit enim tandem quod seminaverat: agnovit exultans eum in scientiis progressum fecisse monachos suos, ut illos divinarum et humanarum litterarum cognitione pollere fateatur; quæque ipse leviter ducto se inchoasse penicillo diceret, ut peritior manu perficerent, rogaverit his magistri humilitatis non minus quam dis-

cupulorum eruditionis indicibus verbis : *Unde supplico ut quod nos legendo parum, explicare minus potuimus, vos copiosa lectione saginati, tam de istis codicibus quos dereliquimus, quam quos potueritis feliciter invenire, perfectus in Christi nomine compleatis* (Lib. Div. Litt. cap. 15). Atamen veritus ne spiritus illis forsitan inmitteret altiores tanta rerum divinarum perceptio, docet quæ absconduntur superbis, ea parvulis revelari. *Nec in solis litteris positam esse prudentiam, sed perfectam sapientiam dare Deum unicuique prout vult* (Litt. Div. Litt., cap. 28).

§ XXX. *Quantum Cassiodorus Vivariensis et toti Ecclesiæ profuerit.* Sic noverat abbas doctrina sanctitateque præ cæteris eximius pari pietatis et scientiæ cœnobitis exercere cultura. Sic etiam abbatis sui curis labore suo respondebant Vivarienses; sic veræ gloriæ, ad quam sua eos jam natura ferebat, viam hortatore atque impulsore Cassiodoro tam concito decurrebant gradu, ut in iis ad immortalitatem nominis, ad felicitatis æternitatem cuncta conspirarent. Neque id mirum quidem. Ecquis enim potentiores ad integritatem morum et optimas artes Vivariensibus subdidisset stimulos, quam is qui frequenter apud eos de utilitate, de gloriâ divinarum Scripturarum intelligentiæ comite perorabat? *Hoc enim nobis est salutare, proficuum, gloriosum, perpetuum, quod nulla mors, nulla mobilitas, nulla possit separare oblivio; sed illa suavitate patriæ cum Domino faciet æterna exultatione gaudere* (Lib. de Divin. Litt., cap. 28). Ecquis illustrius præluxisset discipulis, quam is cujus virtus excelso loco sita, satis ipsa perse in omnium incurrebat oculos; cujus scientia singularis non clausis invidioso molio, sed e candelabro spectabilibus omnes qui erant tum in domo Castellensi, tum in Ecclesia universa radiis illustraba? Accenderat siquidem solem hunc splendidissimum Deus; ut et pullulantia in orbe universo vitiorum monstra, et renascentia semper in communem Christianorum omnium perniciem hæreticorum, veluti tot hydrarum capita, pura luce detegeret, igneque consumeret actuosissimo.

§ XXXI. *Cassiodorus suorum quosdam in describendis SS. codicibus occupari jubet eosque juvat.* Sed non singula hic narrari possunt; jam jamque vocat nos ad se, nec de laudibus suis silere diutius patitur antiquariorum labor, quos jussit describendis sacris codicibus occupari; *ut manu hominibus prædicarent, digitis linguas aperirent, et contra demonis subreptiones clamore atramentoque pugnarent.* Fructum inde profecturum demonstrans addit (Lib. Divin. Litt., cap. 30): *Scriptiones eorum toto orbe disseminandas, et in locis sanctissimis legendas tam ingenti utilitate, eorum ut laborem recto si susciperent animo, merces vix ulla possit æquare. Neque vicissitudinem illum de tot bonis non posse percipere, si tamen non cupiditatis ambitu, sed recto studio talia noscatur efficere.* Ut autem antiquariis id genus operæ posset ex voto succedere, voluit ut qui divinis et humanis ingenium apprime excoluerant litteris, ii scribentium opera diligenter expenderent castigarentque, si quid forte viii volentibus excidisset: *A paucis, inquit* (Lib. Div. Litt., cap. 15), *doctisque faciendum est, quod simplici et minus eruditæ congregationi noscitur esse præparandum. Istud quippe genus emendationis, ut arbitrator, valde pulcherrimum est, et doctissimorum hominum negotium gloriosum.* Divinæ auctoritatis locutiones dictionesve Hebræas rebus aut personis convenientes quibus linguæ suæ servanda est decora sinceritas, aut majoris perspicuitatis, aut cujuslibet rei alterius obtentu nolebat immutari: *Corrumpi siquidem nequeunt quæ inspirante Domino dicta noscuntur* (Ibidem). Unle facile quis intelligat, qua veneratione, quo sensu pietatis sacras paginas tractandas esse duxerit Cassiodorus; quæ ut suo fulgore niteant, non humano desiderio carpendæ subjaceant, par esse toto capite 15 libri de Divinis Litteris demonstrat. Atque ut opera sua juvaret discipulos, commentarios scripsit in Donatum Grammaticum, ac librum de Orthographia, quorum ope sic emendati prodirent codices,

A ut eos et tunc cœtaneorum applausus, et venturis temporibus fœtita posterorum, et semper reipublicæ Christianæ compendium comitaretur.

§ XXXII. *Alios exscribendis Patrum operibus vacare præcipit.* In exscribendis etiam Patrum operibus totos esse voluit nonnullos monachos, quibus viam qua faustos ad exitus res brevi perveniret indiguitavit. Sermones et homilias sanctorum attentiori studio præcipit perlegi, non secus ac contra hæreticos dissertationes, in quibus si quid ad elucidanda obscura divinæ Scripturæ loca congruum occurreret, rogabat ut sacris voluminibus attexere non dubitarent: *Sicut et nos, inquit, in libris Regum fecisse cognoscimur.* Deinde quam fructuosus, quam gloriosus futurus sit eorum labor verbis ostendit pulcherrimis (Lib. Div. Litt., cap. 15): *Considerate igitur qualis vobis causa commissa sit, utilitas Christianorum, thesaurus Ecclesiæ, lumen animarum.* Quamobrem monet, in id operis curiosam studeant conferre sedulitatem: *ne qua remaneat in veritate mendositas, in puritate falsitas, in integritate perversitas litterarum.*

§ XXXIII. *Cassiodori cura in libris mss. S. Scripturæ cooperiendis.* Hoc unum supererat oculatissimæ abbatis nostri providentiæ, ut codices mss. quo diutius servarentur intacti, compingendos et cooperiendos curaret ornatu quo poterat comptiori: *His etiam addidimus in libris cooperiendis doctos artifices, ut sacrarum litterarum pulchritudinem facies decora restiteret* (lib. Div. Litt., cap. 30). Cujus in societate laboris ut ipse quoque veniret, tegumentorum formas solerti confecit industria: *Quibus multiplices species facturarum in uno codice depictas decenter expresserat, ut qualem mallet studiosos tegumenti formam ipse posset eligere.*

§ XXXIV. *Cassiodorus lucernas mirabiles concinnat.* Non absque piaculo sane hic taceremus lucernas illas non admiratione solum, sed æternis etiam laudibus dignissimas, quas fratrum multam in noctem labores producentium vigiliis stupendo artificio concinnaverat: *Paravimus etiam nocturnis vigiliis mechanicas lucernas, conservatrices illuminantium flammarum ipsas sibi nutriendes incendium, quæ humano ministerio cessante, proluxe custodiant uberrimi luminis abundantissimam claritatem: ubi olei pinguedo non deficit, quamvis flammis ardentibus jugiter torreatur* (Lib. Div. Litt. cap. 30).

§ XXXV. *Cassiodori prudentia in operibus unicuique suorum indicendis.* Frustra moraremur hicin ejus qua Vivariense cœnobium regebatur, prudentiæ ejus, quo res quælibet apte disponebantur, ordinis contemplatione. Possumus admirari indefessam, qua singulis pro cujusque industria et viribus pensum dicebat abbas sapientissimus, prudentiam eloqui non possumus. Nullus resolvebatur otio; fractus labore deficiebat nullus, nullius, cum se ad abbatis exemplum componeret, non fervebat opus; nullus cum abbatis præcepta sequeretur, rem celeriter feliciterque non expediebat.

§ XXXVI. *Quæ jejunia a Cassiodoro, et Vivariensibus observata.* Non dubium quin arctissima observatione jejunia vigerint apud Vivarienses, disciplinæ monasticæ custodes accerrimos; illaque haud infimum in regula locum tenuisse certissimum est ex ipso Cassiodoro, ubi de psalmodia: *Ipsi, videlicet psalmi, nobis nona jejunia resolvunt* (In præfat. Comm. in Psal.). Quo quidem in loco de jejuniis, quæ vocant regularia, verba facit. Nam ea quæ statis diebus præscribit Ecclesia, et religiosa devotione suscipiebant Castellenses, et sancta scrupulositate ad vesperam usque ex veteri Christianorum consuetudine producebant.

Jam quid opus demonstrare apud eos fuisse in more positam familiarem tunc omnibus monachis perpetuam a carnibus abstinendam? Consultite, si placet, supremas capituli 28 de Divinis Litteris paginas, ubi agitur de hortis agrisque colendis; moneanturque monachi, Æmiliani et Columella libros legant de educandis columbis, et vicuratis pecadibus: *µα,*

inquit Cassiodorus (*Lib. Div. Litt., cap. 28*), *ægrois præparantur*. Hinc facillime, ut opinor, arguetis sanis et bene habentibus usu carniū prorsus fuisse interdictum.

Insuper a piscium comestione abstinuisse, vel certe his rebus vesci non ita consuevisse, aliquis nec incongrue forsan ex subjecta ibidem sententia colligi posse putaverit; ait enim Senator (*Ibidem*): *Quale est languens columbarum fetibus enutrire, aut piscibus alere*. Hanc tamen lectoris iudicio permittimus conjecturam, ut ad sollicitudinis quam infirmis monachis solebat abbas impendere, commendationem animos orationemque convertamus.

§ XXXVII. *Pietas Cassiodori erga fratres infirmos*. Fratribus his valetudinariū curæ esse voluit (*Lib. Div. Litt., cap. 31*), qui medicam probe callerent artem, tantaque erga infirmos charitate moverentur, ut ipsi nullum studii, nullum pietatis officium deesset. Omnibus ægrotantium necessitatibus sic hos medicos voluit subvenire, ut iis non facilis modo tolerabilisque, sed et dulcis ac jucundus morbus ipse mira monachorum sedulitate redderetur. Atque ut ægris solatia omnia e monasterio suo et non aliunde suppeditarentur, statuerat a fratribus infirmorum curæ deputatis non præscribenda tantum, verum etiam conficienda medicamenta; adeoque naturam virtutesque herbarum ab eis addiscendas. Vetabat tamen vir piissimus, a terrenis ad cœlestia discipulorum animos semper erigere solitus: *ne ponerent in herbis spem, aut in humanis consiliis sospitatem*. Nam quamvis medicina legatur a Domino constituta, ipse tamen sanos efficit, qui ritam sine fine concedit (*Lib. Divin. Litt., cap. 31*). Fovendis quoque ægris corporibus exædificaverat balnea: *ubi fontium perspicuitas decenter illabebatur, quæ et potui gratissima cognoscebatur et lavacris* (*Lib. Div. Litt., cap. 29*).

§ XXXVIII. *Pietas Cassiodori erga hospites et peregrinos*. Qualiter autem pietatis et humanitatis officiiis hospites et peregrinos exciperet vel id unum indicio est, quod eos ante omnia suscipi præcepisset (*Lib. Divin. Litt., cap. 31*). Quibus sanandorum infirmorum fratrum, iis etiam hospitiū curam ideo demandarat (*Ibid., cap. 32*), ut si qui forte præ asperitate itineris, aut quavis ægritudine deficerent, remediis statim recrearentur certissimis. Quæ ut alacriori offerrent animo, ea, dum peregrinis præparantur, fieri cœlestia dicitabat (*Ibid., cap. 28*).

§ XXXIX. *Jubet suos contemplationi et piis lectionibus vacare*. Quamvis sanctissima essent, quibus sub sancto magistro Vivarienses distinebantur ministeria, quo tamen magis ac magis in via virtutis procederent, eos ita labore manuum exercebat, ut juberet certis etiam horis sacro vacare otio, in conspectu Domini cor in orationibus effundere, mentis arcana Deo cuncta perspicienti aperire, pios libros, Regulam præsertim, nec non et Collationes Cassiani, aliaque id genus volumina frequentiter manu versare, quibus ad rectæ rationis normam mores componerent, pravos animi cohiberent affectus, et ad summum tandem perfectionis apicem citius ascenderent. *Cassianum presbyterum*, inquit (*Lib. Div. Litt., cap. 29*), *qui conscripsit de institutione fidelium monachorum sedulo legit, et libenter audit. Hic noxios motus animorum ita competenter insinuat, ut excessus suos hominem pene videre faciat, et vitare compellat, quos antea confusione caliginis ignorabat*. Et quia sagacem virum non latebant errores, in quos olim agens de libero arbitrio Casianus impegerat, monebat serio, ut qui a beato Prospero jure culpatus est, sub Victorianæ emendationis cautela legeretur.

§ XL. *Quidam sub Cassiodoro a vita cœnobitica ad eremiticam transibant*. Jam quis negaverit Castellenisium et florentissimam fuisse solitudinem, et vitam prope divinam? Nunquid vivis eorum mores adumbrasse coloribus videtur Cassiodorus, dum præclarum monasticæ sic prosectus est encomium (*Comment. in Psal. ciii, v. 17*): *Cœlestis in terra vita, et imitatio fidelium angelorum, spiritaliter in carne vi-*

vere, et mundi vitia non amare; vitam præsentem contemnere, et futuræ beatitudinis gaudia semper acquirere: ad postremum ipsius tempus fieri, cujus imaginem conditio humana suscepit. Verum plures miraturos non temere suspicor eo candore morum eluxisse, eo flagrasse fervore mentis Vivarienses non paucos, ut ex cœnobiticæ militiæ castris ad singularem anachoretarum pugnam contra spiritualia nequitia, veluti emeriti transierint. Quorum vota cum antea prospexisset Cassiodorus, cellas ad eremitarum secessum in Castelli montis culmine jusserat edificari: *« Habetis, inquit (Lib. Div. Litt., cap. 29), montis Castelli secreta suavia, ut velut anachoritæ, præstante Domino, feliciter esse possitis. Quapropter aptum erit vobis eligere exercitatis, jamque probatissimis illud habitaculum, si prius in corde vestro fuerit præparatus ascensus. »*

§ XLI. *Quos Cassiodorus monachos libros ediderit*. Quam vitæ rationem cum cœnobitis ut monasterii fundator, ut abbas, ut magister instituerit Cassiodorus hactenus expendimus; nunc vero a conversionis exordio, quid privatus egerit, quam fauste, quam diligenter animum contulerit ad sacrarum studia litterarum, consideremus. Primum quidem Psalmodiarum commentario suscepit illustrandum; deinde libros edidit de Divinis et humanis Litteris; tum alia opera, quæ in præfatione libri de Orthographia, hoc enumerat ordine: *Post commenta Psalterii, ubi, præstante Domino, conversionis meæ tempore primum studium laboris impendi. 2º Deinde post institutiones, quemadmodum divinæ et humanæ debeant intelligi lectiones duobus libris, ut opinor, sufficienter impletis, ubi plus utilitatis invenies quam decoris. 3º Post expositionem Epistolæ quæ scribitur ad Romanos, unde Pelagianæ hæreseos pravitates amovi, quod etiam in reliquo commentario facere sequentes admonui. 4º Post codicem in quo artes Donati cum commentis suis, et librum de Etymologiis, et alium librum Sacerdotis de Schematibus, Domino præstante, collegi; ut instructi simplices fratres, ubi simile fuerit, similia dicta sine confusione percipiant. 5º Post librum quoque titulum, quem de divina Scriptura collectum, Memorialem volui nuncupari; ut breviter cuncta percurrant, qui legere prolixæ fastidiunt. 6º Post complexiones in Epistolis apostolorum, et Actibus apostolorum, et Apocalypsi, quasi brevissimas explanationes decursas. 7º Ad amantissimos orthographos discutiendos anno ætatis meæ 33, Domino adjuvante, perveni.*

§ XLII. *Quo ordine libros suos composuerit Cassiodorus*. Luculenta profecto hæc verba sunt et perspicua: an tamen, quem modo recensuimus, ordinem in operum editione sit secutus Cassiodorus, dubitandi ansam vel illud unum præbet, quod in prioribus libris eorum faciat mentionem, quos longo post temporis tractu scripsisse se commemorat. Et certe in præfatione Commentarii in Psalmos librum de Divinis Litteris citat in hæc verba: *De cujus eloquentiæ modis multi Patres latius prolixiusque dixerunt, quorum nomina in libris introductorii commemoranda persequimur*. Meminit etiam libri de Geometria in versiculum illum psalmi xcvi; *« Illuxerunt fulgura: » Quorum notitiam, inquit, plenior in libris de Geometrica disciplina, diligens lector, invenies*. Et re quidem ipsa, quod eo loci adducit e Geometria, totum in libro quem de hac disciplina composuit, reperitur juxta editionem nostram, in qua ad fidem manuscriptorum restituimus ea quæ in aliis desiderabantur. Tandem in libro de Divinis Litteris, cap. 15, libri de Orthographia titulum profert: *Et extrinsecus huic libro titulum de Orthographia dedi*. Et cap. 30: *In libro sequestrato atque composito qui inscribitur de Orthographia*. Quibus equidem citationibus adducimur ut dicamus Cassiodorum, cum ordinem notat quo sua opera enisit in lucem, ad id temporis referri voluisse quo singulis cœpit manum admove, quæ procul dubio nondum erant absoluta, cum ad alia se accingeret: unde recte dici potest Psalterii Commentarii eum inchoasse sub ipso religionis ingressu.

quos tandem extrema in ætate perfecerit. Hinc in iis libros citandi nata occasio, quos longo interjecto spatio Senator edidit: aut saltem fatendum est institutam ab eo præfationem, vel potius prolegomena in Psalterium post completum opus Commentarii, et eum interim de Divinis Litteris scripsisse librum, quem adeo in eadem præfatione quominus laudaret nihil in causa fuit. Quod spectat ad librum de Geometria non immerito forte asserere possumus, tum absolutum fuisse, cum est interpretatus psalmum xcvi. Idem iudicium esto de libro Orthographiæ, quem in Divin. Litt. cap. 15 et 30 memoratum ab eo fuisse diximus. Nisi forte malis Cassiodorum dum sua relegeret opera, prioribus libris tales posteriorum citationes inseruisse jurandæ lectorum memoriæ gratia. Cui quidem conjecturæ suffragari videtur auctor noster iis in locis ubi de operibus suis ipse loquitur.

§ XLIII. *Quantus senis Cassiodori labor in S. Scripturæ libris elucidandis, exscribendis et mendositate purgandis.* Utcunque se res habeat, assiduum Cassiodori laborem in Scripturis sacris elucidandis, exscribendis, mendositate purgandis, digne quis explicet? Fatetur ipse se in Psalterio, et in Prophetis, et Epistolis apostolorum maximum studium laboris impendisse. Si quæras qua ratione, quoniam, inquit, mihi visi sunt profundiorum abyssum commovere, et quasi arcem totius divinæ Scripturæ, atque altitudinem gloriosam continere. De brevissimis explanationibus Actuum apostolorum et Apocalypseos a se editis agit in præfatione libri de Orthographia, non secus ac de Memoriali Scripturæ sacræ, quod, ut conjicio, compendiosa Scripturæ fuit complexio, ut uno velut intuitu, tota pene oculis subjiceretur. Libris Paralipomenon novos præfixit titulos, veteribus amissis: *Quoniam titulos antiquos non reperi, ita ille cap. 2 de Divinis Litteris, nos ad similitudinem præcedentium locis singulis, ut æstimo, competenter impressi.* Nec laboris difficultas, nec frigus ætatis grandævæ remittebat ardens studium sacrarum codicum; aut obstabat quominus sub ultima senectute sanctos libros facta collatione cum manuscriptis vetustioribus, incorruptæ integritati restitueret in bibliotheca asservandos. Quos ego, verba sunt ipsius Cassiodori (*Præf. lib. Divin. Litt.*), cunctos novem codices, in tot enim volumina sacra Biblia partitus erat, auctoritatis divinæ, et senex potui, sub collatione priscorum codicum, amicis ante me legentibus, sedula lectione transivi. Et ne quis mediocrem putet in his lucubrationibus ab abbate nostro collocatam operam, audiat quæ ibidem non superbe, sed sincere subjungit. Ubi, inquit, multum me laborasse. Domino juvante, profiteor; quatenus nec eloquio modificato deessem, nec libros sacros temeraria præsumptione lacerarem.

§ XLIV. *Cassiodorus S. Scripturæ textus in SS. Patrum libris minio marginali notat.* Age vero tantis laboribus, tantis sudoribus nusquam frangebatur effecti senis invictus animus. Rursus in gratiam fratrum suorum curam omnem et diligentiam exhibuit in perquirendis sanctorum Patrum operibus; nam ut adductas in variis eorum libris sacræ Scripturæ auctoritates discipulis suis designaret, singulas minio marginali notavit. Hæc ipse testatur cum ait (*Lib. Div. Litt., cap. 26*): *Quantum aut senex, aut longa peregrinatione fatigatus relegere prævalui, quibusdam codicibus Patrum præsentis notas minio designatas, quæ sunt indices codicum, singulis quibusque locis, ut arbitrator, competenter impressi.* Quam probe in Scripturis versatus fuerit immortalis memoria dignus Cassiodorus, vel eo solo probabis argumento, quod ea ætate qua deficientis memoriæ resolvitur tenacitas, omnes sacrarum paginarum textus, qui singulis Patrum occurrebant in libris, suis feliciter assignaret locis, dum ei a monachis legerentur. Ego quidem meditatam in lege Domini die ac nocte dixerim Cassiodorum; jureque vocaverim arcam non sensus expertem, qualem Veteris Testamenti fuisse novimus; sed animatam, sed altissimæ rationis compotem, quæ non prisci tantum, ve-

rum etiam novi fœderis libros in amplo memoriæ sinu reconditos complecteretur.

§ XLV. *Quantum quatuor prima concilia generalia veneratus sit.* Cum universalis sanctaque concilia fidei nostræ salutaria sacramenta solidasse, et in eis agnoscere veræ religionis arcanum probe sciret Cassiodorus, quatuor primorum reverentiam, Patrum exempla imitatus, tanta laude concelebrabat, ut sanctæ auctoritati merito iudicaret comparandam (*Lib. Div. Litt., cap. 11*). Dolebat quidem attollere nonnunquam caput ex orci tenebris impatientes quietis homines, quos putarent esse laudabile, si quid contra antiquos saperent, et aliquid novi unde perire videantur, inventerent. At gaudebat synodos præfatas tanta fidei nostræ lumina præstitisse, ut in nullum perversitatis scopulum, si tamen Domino protegente custodimur, cæcatis mentibus incidere debeamus. Hinc ne quis monachis errandi pateret locus, atque ut majoris apud ipsos ponderis esset Chalcedonensis Patrum auctoritas, illius synodi codicem ἑρμηνεύων, id est totius orbis Epistolarium, aut epistolas confirmationis concilii Chalcedonensis, e Græca lingua in Latinam ab Epiphanio translatum bibliothecæ inseruit. Hic si Baronius credimus (*Baron. ad an. 556*) per Encyclicum codicem, tomum illum intelligebat Epistolarum, procurante Leone imperatore a quampulcherrimis ejus temporis episcopis pro defensione Chalcedonensis concilii conscriptarum.

§ XLVI. *Quid de quinto concilio œcumenico senserit.* Neque hic prætermittendum putavimus quod de abbate nostro Annalium scriptor adnotat. Eum ait non secus ac Occidentales episcopos, et postea Gregorium Magnum de quinta œcumenica synodo prorsus tacuisse. Neque enim, inquit Baronius (*Ibidem*), ullum movere debet, si Cassiodorus recensens œcumenicas synodos de quinta nullam habuerit mentionem, quod in ea non de fide, sed de personis sit actum. Quanti hoc argumentum sit momenti docti viri perperderint. Ego sane firmius quid ex Cassiodori scriptis excerpti posse censeo. Abbas quippe noster discipulos docet (*Lib. de Div. Litt., cap. 4*) Origenem eloquentissimas nimis in *Octateuchum* edidisse hominias; at declinandos ejus errores, quem, inquit, multorum quidem Patrum sententia designat hæreticum... et præsentis tempore a Vigilio beatissimo papa denuo constat esse damnatum. Aut igitur ea Patrum auctoritas eadem est cum anathemate quo quintum concilium Origenem ejusque sectatores perculit, aut diversa. Si primum, gratis effectum est a Baronio Cassiodori de quinto concilio silentium. Si secundum, validius arguero sic potuisset. Si Cassiodoro probaretur quinta synodus, ad fugiendum Origenem non ob aliorum tantum Patrum opinionem, sed magis ob œcumenici illius concilii decreta monachis fuisset adhortatus. Cum itaque id, ut supponitur, non præsterit, ab eo sicut et ab Occidentalibus quintam synodum nec receptam, nec rejectam, sed prudenti silentio prætermittam fatearis necesse est.

Verum non temeraria forte conjectura niteretur, quod contenderet Cassiodorum per multorum Patrum auctoritatem, quintum concilium intellexisse; hisque verbis usum esse ex industria, quod eam synodum nondum recepissent Occidentales, quam tamen sciebat a Vigilio papa jam approbatam.

Sed ut relinquamus tandem hæc omnia, quorum iudicium esto apud criticos; suspicienda certe summa Cassiodori in Romanam sedem et summos pontifices observantia, suspiciendum studium, quo omnino cavere volebat eos quos provida damnarat Ecclesia; suspiciendus, aut potius imitandus singularis ejus cultus erga sanctorum Patrum placita.

§ XLVII. *Assiduitas Cassiodori in pervolvendis SS. Patrum operibus.* Sane quam assiduum in pervolvendis SS. Patrum operibus abbas noster fuerit, haud ægre perspекturos arbitror eos qui tum Commentarium in Psalmos, tum librum de Divinis Litteris legerint accuratius; quique quam prudenter dignoverit ubi aut amplectenda aut refugienda forent

aliorum opiniones, intenta mentis acie maturoque A
 iudicio perpenderit. Ex his purissimis fontibus
 sanæ illius orthodoxæque doctrinæ fluente scaturie-
 bant latissima, quibus Cassiodorus et sitientes Ecclē-
 siæ campos irrigabat uberius, et protervos hæretico-
 rum greges feliciter præfocabat. Hinc eum non turpi
 aliqua paranymphii mendacis adulatione, non cæco
 aliquo Benedictini in fratrem suum amore, sed veri-
 tatis unius justitiæque studio impulsus Beda Venera-
 bilis sacros inter doctores reponere non dubitavit
 (*Comment. in Exram, tom. IV, pag. 379*).

§ XLVIII. De Tripartita Cassiodori Historia, et
 libro de Orthographia. Donatus ab Epiphano amico
 lingua Latina Græcæ Socratis, Sozomeni, ac Theo-
 doreti historias, in unum opus, veluti continuatam
 historiæ seriem in libros 12 divisam, collegit patien-
 tissimus laboris archimandrita, cum jam inchoasset
 in Psalmos omnes Commentarium, necdum tamen
 aggressus fuisset librum de Divinis Litteris: ubi ca-
 pite 17 sic habet: *Post historiam Eusebii apud Græcos, Socrates, Sozomenus ac Theodoretus, sequentia
 conscripserunt, quos a viro disertissimo Epiphano in
 uno corpore duodecim libris fecimus, Deo juvante,
 transferri. Cæterum hunc librum, quamvis vel in
 ejus tantum partibus ordinate disponendis plurimum
 desudaverit: cur tamen omiserit in recensione eor-
 um quos monachus scripserat, non est in promptu;
 tribuendum id humilitati non immerito forte conje-
 cero, quæ vetuit quominus opus illud, quod aliorum
 potissimum industria translatum in idioma Latinum
 fuerat, suis annumeraret.*

Quo propius ad occasum accedebat magnum Ecclē-
 siæ lumen, eo splendidiore virtutum longe late-
 que spargebat radios. Quare rogatus a nonnullis
 monachorum suorum ut Orthographiæ leges certas-
 que regulas præscriberet, non erubuit, stupendo et
 humilitatis et charitatis exemplo, senex aminorum 93
 ad id operis manum adinvocare.

§ XLIX. Abbatiali dignitate se abdicat Cassiodorus,
 et quid postea egerit. Neque minoribus, ut reor, hu-
 milem se tum probavit iudicii vir sanctissimus, cum
 ætate proveciori jam pene attritus, dignitatem suam
 abbatialem Chalcedonio et Geruntio commisit, quo-
 rum alter eremitas, qui in montem Castellii secesse-
 rant, alter cœnobitas regeret. Pastoralis cura exone-
 ratus senex, jugi cœlestium rerum contemplatione
 animum liberius suaviusque refliciebat; a terrenis
 namque omnibus secretus ac liber divinis et æternis
 totum se dedit; cœloque jam maturus emeritus
 Christi miles futuræ beatitudinis in quietissimæ con-
 templationis otio gaudia prægustabat. Sed antequam
 ad optata præmia convoleret, summæ tandem, quam
 unice coluerat ultima in fratres suos charitatis in-
 dicia patefecit; dum eos a quibus brevi abscessurum
 se prævidebat, supremis duxit adhortationibus com-
 moneficiendos. Ac primum quidem ad abbates sibi
 subrogatos plenissimum tenerimi amoris sermonem
 habuit: illos obtestatus, ea prudentiæ laude, eo
 pietatis studio creditas sibi oves pascant, ut æternæ
 beatitudinis præmia valeant tandem adipisci. Ultima
 hæc effata ab ipsius ore, si placet, excipiamus (*Lib.
 Div. Litt. cap. 32*): *Vos autem sanctissimos viros
 abbates Chalcedonium et Geruntium deprecor, ut sic
 cuncta disponatis, quatenus gregem vobis creditum,
 præstante Domino, ad beatitudinis dona perducere de-
 beatis.* Postmodum rogat: *Peregrinum ante omnia
 suscipiant, eleemosynam dent, nudum vestiant, esu-
 rienti panem frangant: quoniam ille vere dicendus est
 consolator, qui miseris consolatur.* Tum monet, ne
 monasterii villici adjectarum pensionum pondere gra-
 ventur, sed bonis moribus erudiantur: *illis ordo con-
 versationis purissimus imponatur, frequenter ad mo-
 nasteria sancta conveniant, ut erubescant eorum se
 dici, et non de eorum institutione cognosci.* Tantum
 erat in religioso viro charitatis studium! Tanta de
 salute aliorum sollicitudo!

§ L. Postrema Cassiodori ad fratres suos verba. A

Chalcedonio et Geruntio convertit orationem ad Fra-
 tres, qua illos ad pacem et concordiam, ad Scri-
 pturæ sanctæ meditationem, ad regulæ observatio-
 nem, emollituris vel ferrea pectora vocibus adhor-
 tatur. Denique petit ut nihil sibi in vicem benefici-
 orum quibus cumulavit eos, dum possessiones, prædia,
 bona omnia, suos labores, seque ipsum totum con-
 secravit, rependant: sed *pro me, inquit (Lib. Div.
 Litt., cap. 33), tantum Domino supplicare dignemini.*
 Atque sub finem libri de Orthographia: *Valete, fra-
 tres, atque in orationibus vestris mei memores esse
 dignemini, quatenus sicut vos ab imperitorum numero
 sequestratos esse volui: ita nos virtus divina non patia-
 tur cum nequissimis pœnali societate conjungi.*

§ LI. Cassiodorus anno 562 edit Paschalis Computi
 Rationem. Opinatur nonnulli, in quibus Baronius et
 Bucefinus, Cassiodorus post absolutum de Ortho-
 graphia tractatum, alium scripsisse ad indictionem,
 epactas, et ea omnia quæ paschalis computi ratio-
 nem spectant, facilius indicanda perutilem. Et qui-
 dem mihi verisimile videtur eum id operis ad mona-
 chorum suorum informationem pro anno 562 edi-
 disse. Hoc Computum inter opera Cassiodori
 reponunt editiones Parisienses et Genevenses; et
 certe cui alteri tribui possit non videmus, cum ante
 hunc annum Dionysius Exiguus, cui vni ascribendum
 videbatur, e vivis jam dudum excessisset.

§ LII. Quo ætatis suæ et Christi anno mortuus sit
 Cassiodorus. Ultimam hoc suam opusculum Cassiodo-
 rus anno ætatis 94 aut 95 publici juris fecit: quot
 vero annos superstes vixerit non constat. Varias
 variorum auctorum de illius morte sententias in
 prima parte retulimus § 7 et 8; eas hic vitandi fasti-
 dii, et prolixitatis causa non repetimus. Quasdam
 addere modo sufficiat quas ibi omisimus: nimirum
 anno ætatis fere centesimo mortem eum vita com-
 mutasse scribit Baronius (*Ad an. Chr. 562*): imo
 non ante centesimum annum vitam clausit, si Baconi
 fides (*Histor. vitæ et mortis, p. 534*). Nec male for-
 san putaverit aliquis doctissimum cancellarium allu-
 sisse ad hæc Cassiodori verba, de seipso loquentis
 in conclusione psalmi centesimi: *Pudet enim dicere
 peccatis obnoxium, centenarii numeri secunditate pro-
 vectum, etc.*

Neque clarius patet quo Christi anno extremum
 clausit diem Senator. Augustinus Florentinus,
 Sixtus Senensis, Barrius, aut cardinalis Sirletus,
 Trithemius, Joannes Ferrerius, Gesnerus, Possevi-
 nus, Caferrius, Bucefinus, Stengelius, Angelus a
 Nuce, et plures alii, eum obiisse sentiunt anno 575.
 Baronius vero et nonnulli quidam nihil ea de re certi
 pronuntiant; affirmant tantum eum adhuc anno 562
 vixisse. Neque nos quoque credimus aut mensem,
 aut annum mortis illius definiri posse.

§ LIII. Cassiodorus sancto fine quieverit. Quin vero
 sancto fine quieverit Magnus Aurelius Cassiodorus
 Senator, ut ore Baronii, Ugelli, et Bucefini loquar,
 nemo, ut pato, distabitur; cum id, vel tacentibus
 nobis, clamet tum in vitam monasticam, tum in sedem
 Romanam, tum in Ecclesiæ universam amor
 et veneratio: ad quarum utilitatem consillis in om-
 nibus, et factis tanquam ad dignissimum catholico
 viro scopum semper collimabat: clamet in sacros
 codices, velut in totidem sancti flammis internuntios
 observantia singularis; clamet sana fides, quæ cui-
 ctis ejus in operibus candore lucet integerrimo;
 clamet spes firmissima, qua ut semper distidebat sibi,
 sic in Deo semper confidebat; clamet ferventissima
 in Deum et proximum charitas; clamet denique
 misericordia in pauperes, profunda in verbis et scri-
 ptis humilitas; spontaneæ illæ afflictationes corpo-
 ris, in quibus omnem monachis triumphum esse fre-
 quens assererat (*Comment. in psal. ciii, v. 17*).
 Tandem si Petro de Natalibus credimus (*Col. 280
 edit. 1519*), *Sepultus in miraculis vivit.* Quod si tamen
 huic scriptori fidem dare quis recusat, ea quam Cas-
 siodorus in terris duxit vita, non levibus certe nos
 inducit argumentis, ut in cœlis illum inter beatos

agere credamus; adeoque Alcuinum rectissime illi, **A** *aus, 27 Martii*), postea in menologio Benedictino dum ejus auctoritatem citat (*Lib. v contra Felic. Urgel.*), Sancti appellationem tribuisse; et nomen ipsius jam pridem in Witfordi martyrologio (*Bollan-*

DE M. AURELII CASSIODORI VITA MONASTICA DISSERTATIO.

Nemini profecto displicere debet genuinus ille pietatis ardor, et insita monachorum animis in ordinem suum pia propensio, qua provehendis illius utilitatibus et gloriae certatim incumbunt: si tunc tamen non immodice ferveant studia partium, si facessat ambitus, si exsulet cupiditas, et praecipue quaerentium summa sit religio, si nullus veritati fucus accedat. Verum plerosque videas usque eo difficiles et morosos, ut nihil auctoribus qui sodalitate alicui, aut religioni nomen dedere concedendum velint, dum domestica proponunt; quamvis auctoritas suo pondere gravis, et ratio suis librata momentis, quae in causae subsidium veniunt, secus eis suadeant. Solum scriptoris nomen, aut operis titulis eis nauseam parit, et eo terrentur, velut offensivulo veritatis. Quapropter ne Benedictinum me in Benedictina controversia versantem damnet nescio quis, sciat velim dissertationis hujus scopum non esse ut quid novum accenseam ordini meo, qui pene ad invidiam locuples et felix, nihil alienum aut supposititium, nihil furto abreptum, aut precario concessum ambit. Litandum esse veritati, non cupiditati conscientia docet. Securus igitur et plagii suspicione liber thesimum nobilissimum propono circa monachatum Magni Aurelii Cassiodori Senatoris: num scilicet Benedictinam regulam, quae tum florebat, sit amplexus; vel aliud quoddam, puta, Basilii, aut Equitii, aut alterius secutus sit institutum. Benedictinum fuisse constans fuit veterum assertio. Primus omnium dissensit ab alijs eminentissimus cardinalis Baronius, et qui post ipsum purpurae forsitan fulgore perstricti, veritatis lucem aspicere minus potuerunt. Non dubium quin aliqua utrinque militare sibi argumenta putent doctissimi pugiles. Nos hic nostra primum subjiciemus, deinde audiemus Baronium, et sinceritati non minus quam veritati, ut decet religiosos viros, cautum volentes, non ea praetermittimus quae ejus opinioni utcumque suffragari videbuntur. Libratis eum in modum, ac serio perpensis hinc inde rationum momentis, nihil hic a nobis de quaestione tam difficili definiendum esse putavimus, ut ipsi pronuntient cordati et aequiores viri, an citra injuriam deseri possit Baronius, et citra invidiam Benedictinum dogma defendi; ac ei tandem, quam meliorem judicaverit, celeberrimi problematis parti adhaereat lector eruditus.

ARGUMENTUM PRIMUM.

Ut argumentum hoc, quod liti dirimendae primum occurrit, votis succedat, quaedam sunt praemittenda, ex quibus velut a conglobatis, ut inquit, lector persuasum habeat quod intendimus.

Primo. Concedunt omnes, nec ipsi diffitentur heterodoxi, Cassiodorum aulæ secularis curas et dignitates peractum monasticum professum esse, et cuculum induisse ex allatis in ejus Vita parte II, § 13.

Secundo. Hanc saeculi fugam, et monasticæ professionis encœnium contigisse anno 538 aut sequenti, ut in ejusdem vitae parte prima, § 6., a nobis serio notatum.

Tertio. Vixisse Cassiodorum ad annum 575, ut habet communis chronologia, quam sequuntur Honorius Augustodunensis, Augustinus Florentinus, et alii quos sub finem vitae auctoris citatos a nobis invenies.

Quarto. Nec minus certum est B. Benedictum anno 529 Cassinum migrasse, et in illius montis ver-

tice suam sedem fixisse, et ibidem cœlo maturam obiisse anno 543, ex nobiliori epocha.

Quinto. Ea fuit sanctissimi patriarchæ vitæ fama, ea miraculorum gloria, is regulæ genius et character, ea demum in ejus discipulis observantiæ regularis disciplina, ut sibi nomen apud omnes celeberrimum fecerit; nec in Italia solum, cui toti multus inclaruit; sed in Sicilia, Galliis, Hispaniis cæterisque nobilioribus Europæ partibus, dum in terris degeret, mirandum se præbuit aut stupendum.

Sexto. Regulam suam, ipse dum adhuc viveret legislator, promulgaverat, eamque Siculis per Placidum, per Maurum petentibus Gallis observandam tradiderat.

Septimo. Notandus famosissimus ille locus epistolæ abbatis monasterii de Fundis ad Simplicium Cassinatem (*Chron. Cassin. pag. 355*), qui tertius a B. Benedicto cœnobium rexit. ejusque discipulus fuit: unde colligit omnes qui soli student veritati quod circa annum quingentesimum et sexagesimum Regula sancti Benedicti non solum omnibus Italiae provinciis innotuerat, sed etiam singulis earum monasteriis imperabat: *Hinc factum est*, inquit abbas Fundanus, *ut jam omnia monasteria Campaniæ, Valeriæ, Tusciæ, Liguriæ, et aliarum provinciarum Italiæ, certam et rectam regulam vivendi quam sanctissimum et Deo acceptissimum Benedictus magister tuus instituit, servare decreverint, ut juxta illum viventes, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinare præsumant.* Hujus auctoritatem epistolæ nemo jure vocaverit in dubium, quam probavit doctissimus Lucas Holstenius bibliothecæ Vaticanæ prefectus, visis prius et serio discussis vetustissimis Musæi Cassinensis membranis (*Chron. Cassin. pag. 356*), in quibus exstat illud venerandum antiquitatis monumentum: quam etiam commendant, et acerrime propugnant Hugo Menardus, Hæftenus in suis Disquisitionibus monasticis, Angelus a Nuce in suo Monast. Cassinensi, et quidam alii.

Octavo. Juvrit etiam advertisse, priusquam regula hæc Benedictina publici juris fieret, singulos abbates peculiare ad libitum suis monasteriis leges fixisse, ut monet Cassianus Instit. 2, cap. 2: *Tot propemodum typos et regulas vidimus usurpatas quot etiam monasteria cellasque conspeximus.* Cui consentit citatus abbas de Fundis: *experientia comperit est multorum rectorum mores varias vivendi formas in monasteriis peperisse.*

Vice coronidis attingimus Vivariense cœnobium a Cassiodoro constructum fuisse prope Scyllacium in Calabria, et regno Neapolitano, in quo suum etiam Cassinense monasterium exerebat D. Benedictus; cuius vita prope d. vina omnibus Italis notissima Senatorem nostrum sive apud Gothos fulgentem, sive apud Vivarienses absconlitum, latere non potuit.

Ex his omnibus sincere præmissis, et firmiter stante Fundani abbatis sententia, colligere liquet notissimum fuisse Cassiodoro S. Benedictum, audivisse vitam ejus sanctissimam et miracula, nec non et discipulorum pietatem atque sanctimoniam; maxime cum triginta et amplius annis celeberrimi legislatoris ætatem excesserit; non ignorasse quo ambitu, quo mentis ardore, et quibus studiis Regula illius passim efflagitata ad alias nationes transvolavit; nec fieri potuisse quin ea jam a tot monasteriis accepta in Senatoris manus deveniret, eamque legerit. Quam